

ב"ה. ב' סכליו תשפ"א

לכבוד הגאון המפור' כש"ת שמן תורק שמו הגאון רבי **מרדכי גרוס** שליט"א

בני ברק

שלום רב,

שמועה שמעתי שיש איזה אי הבנה בקשר למה שדיברנו בביהכ"נ "היזדים" במוצ"ש אודות הפאות הנכריות המגיעות מהודו.

קודם כל ברצוני לומר לכב' שהדברים שדיברנו, כבר נכתבו לפני למעלה משנתיים, וחזרנו על הדברים גם לפני אחד עשר חודש, בתאריך א' טבת תש"פ, ונדפסו בספר בית יוסף תשפ"א. והכל היה לש"ש, לעצור את נגע הפאה משער ע"ז, ואני ממשיך בזה את דרכו של מרן אאמו"ר עט"ר זיע"א שהיה מדבר ביתר חריפות כנגד המקילות בזה.

כת"ר יודע שתמיד כיבדתי את כב', וגם כשהיינו יחד בצרפת כיבדתי מאד את כב' ואני מוקיר את כב', והעידו בפני שכת"ר מרבה לעיין בספריו של מרן האבא, ובספרים שלנו. וברור שכל מה שדיברנו ביזדים היה כדרכה של תורה, ואורייתא מרתחא לך.

אבקש ממעלת כת"ר שליט"א, שישים עינו על כל מה שכתבנו לפני שנתיים ולפני כשנה.

מצורף בזה המאמר שכתבנו לפני קרוב לשנה.

בס"ד, א טבת תש"פ, 2-415/פ'

לכבוד הגב' הנכבדה מרת... שתחי' מב"ת

שלום וישע רב,

אודות חבישת פאה נכרית לאשה נשואה, באשר ישנן משועות שהשער המגיע מחו"ל יש בו חשש תקרובת עבודה זרה.

הנה בשנת תשס"ד התעוררו לגבי הפאות הנכריות, שרוב השיער מגיע ממקדשים בהודו שבהם מגלחים מאות מליונים של עובדי ע"ז (הינדו) את שער ראשם לע"ז (בודהה), ובשנת תשס"ד יצאה הוראה לאסור ולבערם מן העולם בשריפה. אלא שאח"כ קם גוף כשרות שטען שלקח את החארות לידיו, ומאז נשכח הענין, ויש גם אפשרות להשיג הכשר על פאות שאין בהם חשש ע"ז. אולם הגר"ש אלישיב התנה שההכשר יהיה צמוד משעת גזית השיער ועד הגיעו לידי גמר, ובלא זה אין להתיר. ולכן כמה גופי כשרות מפורסמים משכו את ידיהם. זולת הכשר בשם חניכי הישיבות שתוך זמן קצר העניק הכשר לעשרות חנויות. ורבים טוענים שחקרו ובדקו אודות טיב ההכשר ההוא, ומצאו שאין לו פיקוח בשטח כלל. ולטענתם גם הגר"י זילברשטיין והר"ש אליעזר שטרן מחו בכך, שמוכרח השגחה כדין כבר משעת גזיזה, וכמו שהורה הגר"ש אלישיב. ודלא מי שנתן את ההכשר. וכן אמרו בשם הגרמ"מ קארפ שא"א במציאות לסמוך על ההכשר בזה.

וכן בתאריך כ"ט אייר תשס"ה הודפס קול קורא מאת הגר"י זילברשטיין והר"ש אליעזר שטרן והגר"נ זוכובסקי שנתבקשו מאת הגר"ש אלישיב להודיע אודות ההכשר שנתן איזה ב"ד עבור הפאות שלחומר הענין יש להחמיר שלא לתת הכשר אלא אם כן תיעשה ההשגחה במקום הייצור. אלא שיש שטענו שאם יעשו השגחה כדת לא יוכלו לייצר רק אחוז מועט של פאות. וכמו שעשה יהודי אחד שהיה חודש ימים בסין, ובסוף הצליחו לעשות רק 30 פאות בחודש. ולכן די להסתמך על בדיקה מדגמית מכלל כל הפאות, שאין נראה שבאו מהודו.

וטענו שדברו כעת עם הרב שלזינגר העומד בראש הכשרות של הרב גרוס, ואמר שבעצם במציאות לא השתנה דבר משנת תשס"ד. וא"כ יש כאן ממש ספק של ע"ז.

וכל שכן שבמציאות רוב ככל השיער ממש מגיע מעובדי העבודה זרה הנ"ל, שפעם אחת בחייהם מקפידים לגלח את כל השער לכבוד העבודה זרה, הגם שאינם מתגוררים בהודו. ולוקחים מהם, כיון שיש להם שיער ארוך ומגוון בכמה צבעים. וגם השיער הנקרא בשם רוסי או ברזילאי אירופאי, ארגנטינאי וכדו', בא מהודו, ע"י סוחרים שקונים מהודו ומשווקים למדינות הנ"ל. ואומרים שיש בסין שוק שיער שמשווק לכל העולם, ומקור השיער שם הכל

מהודו. ועוד ששיער שמגיע מכפרים נדחים ולא מהודו, מחירו יקר יותר. ואחרים טענו עוד שבדקו את המציאות, ואכן גם הפאות שנקראים על שם ברזיל ואירופה וכו', מקורן בהודו.

ובבין המצרים תשע"ז יצא כרוז בשם הרה"ג שמעון בעדני, הרה"ג חיים מאיר וואזנר, הרה"ג שריאל רוזנברג, הרה"ג משה מרדכי קארפ, והרה"ג יהודה סילמן שליט"א, שעדיין קיימת בעיית העבודה זרה בפאות.

הנה עצם הטענה של חשש ע"ז בפאות הנכריות, אין זו המצאה חדשה, שכבר לפני חמישים שנה, בשנת תשכ"ח, העיר בזה הגר"נ רבינוביץ בקובץ קול תורה (ניסן אייר תשכ"ח), ונדפס גם בספרו שיח נחום (סי' נא), שבהודו יש רבבות שמגדלים פרע, וליום איד ידוע הם מתגלחים ומקריבים את השיער לע"ז. ומלפנים, היו שורפים את השיער המתקבץ שם לקמצים, אחרי טקס ההקרבה. אולם כאשר ראו הסוחרים בהונג-קונג שהשיער שווה כסף, השפיעו על השלטונות למנוע איבוד השיער, מאחר שהוא יכול לשמש מקור למטבע זר. מכיון שמטעם אמונתם אין השריפה בכלל עבודתם, כי ההקרבה בלבד היא עיקר, והשריפה היתה רק בשביל לפנות את המקום, לפיכך ראו השלטונות בעין יפה הצעה זו. ומאז זורמת לשוק הכללי דרך הונג-קונג כמות ענקית של שיער אדם מהודו.

וי"א שכיום רוב השיער שעושים ממנו פאות נכריות מוצאו מהודו. וישנן חנויות שהפאות מצויינות, "שיער מזרחי" או "שיער אירופאי", אבל הרבה יש שאין שום ציון. אמנם ישנם סוחרים שאומרים שהם בקיאים להכיר ולהבחין בין שיער הבא מארצות המערב לבין שיער מהודו. [ובשיח נחום שם העלה להלכה להחמיר בזה].

ואח"כ בשנת תש"ל כתב הרב שטרנבוך בספר דת והלכה (עמ' כח, כט, ל, לו, מח) לעורר, שהמסחר של השיער עטוף כולו בסודות, ומצוי שקשה לסמוך בזה על שום סוחר אפי' חרדי. ויש בזה חשש של תקרובות ע"ז, וזה איסור חמור מאד, דלהרבה פוס' הוי אביזרייהו דע"ז ביהרג ואל יעבור, עי' ביו"ד סי' קנ"ה ברמ"א וש"ך והגר"א בשם הריב"ש. ובפאות נכריות מצוי בזמנינו שנכשלין בהאי איסורא או בתערובות. שהם מגלחין השערות ומביאים אותם לכומר שמקטיר אותם לע"ז, ובזמן האחרון שיש שוק גדול בעולם לשערות, שנכריות אפי' פניות התחילו ללבוש פאות נכריות משערות אשה, והכומרים אינם מקטירים אותם או עכ"פ רק חלק מהם, והם מוסרים השערות לסוחרים רשמיים ומשיגים בכך הרבה כסף. ומספיק להביא לשוק עולמי שערות אדם דקות מטיב מצויין בעשרות מליוני דולרים כל שנה, וזהו המקור לשערות הודו שמצויים בשוק. ושמעתי מעדים נאמנים שרוב השיער מגיע בדרך הנ"ל דהיינו מתקרובות ע"ז, שחותרים מעיקרא להקטיר לע"ז, ויש בזה איסור תקרובות כמו בשחיטה לע"ז, וחמור מע"ז גופא, שלע"ז של גוי יש ביטול, אבל בתקרובות אין ביטול והאיסור לעולם. והנה באמונה טפילה זאת חיים בהודו יותר משלש מאות מליונים הודים, ואלו שבכפרים מדמין שהכומר מקטיר אותן, שבלאו הכי לא היו מסכימים לגלחן, וזה הסיבה שהמוכרים או הממשלה לפעמים מכחישים שמקורם משם, אבל הדברים ברורים ואמיתיים, והעידו לפני סוחרים שנסעו להודו לקנות שערות, ובעיניהם ראו שמשיגים אותם בדרך הנ"ל, ואסורין כתקרובות ע"ז. ויש מהם שלאחר שעיבדו את השיער היטב, מוכרים אותן ביוקר רב כאילו באו מאירופא. וזה חמור, ובאיסור ע"ז לא מהני ביטול. וגם שלאחר עיבוד השיער א"א לשום מומחה להכיר שיש כאן תערובות מהודו. וכבר כתב הרמב"ם (ע"ז פ"ז ה"ב): ע"ז ומשמייה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה אסור בהנאה, שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך, וכל הנהנה באחד מכל אלו לוקה שתים אחת משום ולא תביא ואחת משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. ע"כ. ומאחר שנתבאר לן שהשערות שמקורן מהודו אסורין מדאורי, באיסור תקרובת ע"ז, אין להקל בהאי איסורא שחמור מאד, ויש ליזהר מכל נדנוד חשש וספק. עכת"ד.

וראיני תשובה של רב גדול אחד שפלפל להתיר בזה בסברות שאין בהם ממש. וכתב:

א. שאין דרך עבודתה של הע"ז בכך לגלח את השערות לשם ע"ז, ובאופן כזה אין הדבר ברור לאסור משום תקרובת ע"ז.

ב. שהמתגלח שם בהודו אינו אלא מסייע לספר שמגלח אותו, ואולי הספר מגלח בגלל הרווח הכספי שמקבל ולא בגלל הע"ז.

ג. שיתכן שהגילוח לא נעשה באותו בית שבו נמצאת הע"ז, וברמב"ם (ע"ז פ"ז הט"ו) מבואר שתקרובת ע"ז נאסרת רק אם הובאה בפני הצלם.

ד. דשמא הגדרת הע"ז איננה גילוח לשם הע"ז, אלא לבוא אל הע"ז מגולחים.

ה. שהרבה מהם אינן עובדים לאותה ע"ז, רק מנסים את מזלן, שצריכים לישועה, ומוכנים להתלות בכל דבר, ועכ"פ אינן בקיאים בע"ז.

ו. ע"פ סברת הלבוש (יר"ד ס"י קכג ס"א) לגבי יין נסך בזה"ז, שכתב, וי"א דהיינו דוקא בימיהם שהיו הגוים בקיאים בטיב ע"ז והיו מנסכים יינם לע"ז, והיו צריכים לחוש. לכך גזרו איסור הנאה על כולם, אבל בזמן הזה שאינו שכיח שהגוים מנסכים לע"ז, שאינם יודעים בטיב ע"ז ומשמשיה, ואין כאן איסור אלא משום בנותיהן, לא אסרו מגע גוי ביין שלנו בהנאה רק בשתייה, וכן סתם יין שלהם אינו אסור בהנאה אלא בשתייה. ע"כ. וא"כ גם כאן בנ"ד, שמא המתגלחים אינן בקיאים ממש בע"ז.

וכל דבריו רחוקים, כי, מה שטען שאין דרך עבודתה של הע"ז בכך לגלח את השערות לשם ע"ז, הנה תקרובת ע"ז של שיער, כבר היתה ידועה בימים קדמונים בע"ז של כמוש, וכמ"ש הרמב"ם בסה"מ (לאין), כל שעבד איזו ע"ז שתהיה, באיזה מין שיהיה מן העבודות, חייב כרת, ובתנאי שיעבור אותה כדרכה, כמו פוער לפוער, וזורק אבן למרקוליס, ומעביר שעריו לכמוש. ע"כ. ולכן ודאי שיש לחוש למה שטוענים שכך הוא דרכם כיום לעשות לשם ע"ז.

ומה שטען שאולי המגלח עושה לשם רויח כספי בלבד, הנה את התקרובת לע"ז מביא המקריב, ולא המגלח, ואין זה תלוי בדעתו של המגלח. ובפרט ששם מצוי אמונה זו, ויתכן שגם המגלח מאמין בזה וממילא מתכוין גם לזה, אע"פ שעיקר מטרתו בשביל הריוח הכספי שלו.

ומה שטען שתקרובת ע"ז שלא הובאה לפני הע"ז אינה נאסרת, הנה ז"ל הרמב"ם (ע"ז פ"ז הט"ו), בשר או יין או פירות שהכינום להקריבם לע"ז לא נאסרו בהנאה אע"פ שהכניסום לבית ע"ז עד שיקריבום לפניו, הקריבום לפניו, נעשו תקרובת ואע"פ שחזרו והוציאום הרי אלו אסורין לעולם. ע"כ. י"ל שכ"ז שייך בתקרובת שמביאים לפני הע"ז לשם כבוד כמו פירות ובשר, ודרכם היה שכל זמן שלא הובא בפניה ממש נחשב שעדיין לא נתקבלה התקרובת, והמביאים את התקרובת ודאי מביאים עד דעת כך שיביאו את תקרובת לפני הע"ז ממש. לא כן בנ"ד שהעובדים לע"ז מסתפקים בתגלחת עצמה לכבוד הע"ז, הרי שנגמרה התקרובת.

ומה שטען דשמא הגדרת הע"ז איננה גילוח לשם הע"ז, אלא לבוא אל הע"ז מגולחים. אין הדבר נראה, דא"כ מדוע מגדלים את שערותיהם במשך תקופה ארוכה, וגם מקפידים לגלח שם במקום המיוחד להם.

ומה שטען, שהרבה מהם אינן עובדים לאותה ע"ז, רק מנסים את מזלן שצריכים לישועה. אינו מובן, שזה נקרא ע"ז, ורבים מעובדי ע"ז יודעים או מסתפקים שאין בה ממש, רק שמאמינים שיש בה איזה כח ואולי יועיל להם.

ומה שהביא סברת הלבוש (יר"ד ס"י קכג ס"א) לגבי יין נסך בזה"ז, הנה שם דיבר לגבי מקומות שהגויים לא מנסכים יין לע"ז, משא"כ כאן שזה מסורת אצלם, וכבר מצינו ברמב"ם בסה"מ שהיתה ע"ז כזו מאז ומעולם לגלח את השער לכמוש.

וידוע שהגרי"ש אלישיב והגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ ובי"ד של העדה החרדית הורו לאסור פאות שבאים מהודו.

ושו"ר שבקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב (ח"ג ס"י קיח) האריך להשיב שם על טענות חכם אחד שטען שאין בזה חשש ע"ז. והעלה בקובץ תשובות שהשערות הבאים מהודו, הם בדין תקרובת ע"ז, ושבאמת זוהי עבודה שהיתה דרכם מאז ומעולם, כמו ע"ז של כמוש שנזכר ברמב"ם בספר המצוות. ועוד שבזמן התגלחת הם מזכירים שם האליל, וגם את"ל שהמגלחים עושים בשביל קבלת שכרן, מ"מ הלא הם ג"כ

מן הטמאים הרואים בזה פולחן לע"ז, ובוה הדבר פשוט דאמרינן סתם מחשבת גוי לע"ז, שהרי מטרת המגלחים היא בשביל ע"ז.

והגרי"ש אלישיב שם כתב, שבנדון פאות שלא נודע מקורן, גם אם אילו היתה המציאות שרוב הפאות שבעולם אינם מיובאות מהודו, אין לסמוך על הרוב, כי כל קבוע כמחצה על מחצה דמי. ועוד שלפי מה שמסרו לי בא מסמך מהשלטונות בהודו ש-70% מהשער שבהודו הם מאלו שהתגלחו בבית ע"ז שלהם, אך גם אם זה להפך, דין קבוע להם, כמ"ש בשו"ת דברי חיים (ח"ב סי' נג) שכאשר מבקש מהגוי שישלח מביתו כו"כ והוא שולח לו מביתו, בכה"ג הוי כלקח מן הקבוע, ולא יחלוק ע"ז זולת וכו'. עכת"ד.

וראיתי מסמך שבו גבו עדות מגוי איטלקי שאחראי על השיער שם, שמביא את השיער [האטלקי] מהודו, שמקבל אותו מכהני דת, וכמו שיש נשים עניות שתורמות את שערן לבודהה, והשיער נמכר עבור הבודהה. ובכסף משתמשים לצרכי בית הטיפלה. [ושכן סיפר סניור ג'ובאני האיטלקי]. ושגם אחד מרבני לב לאחים ביאר שגדולי הדור הורו שבודהיזם נחשבת לע"ז.

ומאידך כמה מורי הוראות בחו"ל כתבו להקל בזה, שנתברר להם שאין עבודה בעצם הגזיזה, ויתכן שאין כאן ע"ז ממש אלא רק דורון לע"ז, וגם שלדעת הרמ"א בזה"ז יש להקל בתקרובת ע"ז. ושלפי כל אנשי המדע אין עבודתה של אלילים בכך.

ויש שהביאו בשם הגר"ש ואזנר, שמצד הדין יש למצוא צדדים להקל שאין השערות בכלל תקרובת ע"ז, אלא שמחמת פגם ע"ז לכתחלה אין לקנות. ומה שקנה כבר ישתדל להחליפן. ושכנו הרב בן ציון יעקב הלוי וואזנר כתב שבירר את הדברים, ורק פאה שמקורה ודאי מטירופטי ושאר מקומות ע"ז אין להשתמש בה ולכן יש להשתדל בכל עוז להחליפה, אולם בשעה"ד, או מי שאין היכולת בידה, מותרת ללבושה זמנית. ב. פאות מכל שאר עיירות ומדינות מותרות. ג. ספק מקום מוצאם, מותרות. ד. פאות בלונד מותרות, בתנאי שאין שיער ע"ז ניכר בהן, ואינו הרוב.

ה. וזו שאלה חמורה, שתקרובת ע"ז אינה בטילה, ואוסרת בתערובת כל שהיא, וכן מצד הכסף ששולם בעבודה, שגם הוא אוסר בכל שהו. וגם פאה סינטטית שמעורב בה שיער אדם (וזה מצוי שנותנים פאה לפאנית שתעצב אותו, והיא משתילה בו שיער אדם), התערובת לא בטילה לעולם. וכמבואר בע"ז (א). ובש"ע (י"ד סי' קלט) שע"ז אסורה בהנאה, היא ותשמישה ונויה ותקרובתה, וז"ל הרמב"ם (ע"ז פ"ד ה"ב), תקרובת ע"ז אסור בהנאה, שנא' ולא תביא תועבה אל ביתך, וכל הנהנה לוקה שתיים, אחת, משום ולא תביא תועבה אל ביתך, ואחת, משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. ובע"ז (ג) איתא, מניין לתקרובת ע"ז שאין לה בטילה עולמית, שנא' "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים", מה מת אין לו בטילה לעולם, אף תקרובת ע"ז אין לה בטילה עולמית.

ושם (הלכה ט) כתב, ע"ז ומשמישה וכל התקרובת שלה אוסרים בכל שהן, אפי' נתערבו בכמה אלפים, ויוליך הכל לים המלח. עבר ומכר ע"ז או אחד ממשמישה או תקרובת שלה, הרי הדמים אסורין בהנאה ואוסרין בכל שהן כע"ז, שנאמר "והיית חרם כמוהו" - כל מה שאתה מביא מע"ז ומכל משמישה ותקרובתה הרי היא כמוה.

ובגדר תקרובת ע"ז, מבואר בש"ע (י"ד סי' קלט) תקרובת שכי"ב קרב ע"ג מזבח, כמו כל מיני מאכל וכדו', אם הניחו לפניה לשם תקרובת, נאסר מיד. ודבר שאין מקריבין ממנו בפנים, אינו נאסר אא"כ עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת ודרך לעבדה באותו דבר, אף שאין דרך לעבדה בזה הענין. כגון ע"ז שעובדים אותה שמקשקשים לפניה במקל, ושיבר מקל לפניה, נאסר, מפני ששכירת המקל דומה לזביחה.

ועפ"ז העירו, שגם חיתוך השערות הוא כעין זביחה. וע' במאירי (ע"ז נא). שהחיתוך הוא תולדה דזביחה. וכאן עיקר הפולחן שלהם הוא עצם מעשה התגלחת לאליל, שזהו הקרבן לע"ז. ובתשובה"נ שם כתב עוד, שכל שעושה מעשה לשם ע"ז, אף כשאינו מעיקר הפולחן, חשיב תקרובת ע"ז, כמו בצירת פרכילי ענבים להביאם על מזבח ע"ז, שנאסר משעת בצירה (ע"ז שם וברשב"א שם). וגם בשוחט או גוזז שלא בפני ע"ז נאסר מדין תקרובת ע"ז (חולין מ). שבשחיטה דהדרך לשחוט גם שלא בפני ע"ז, נאסר גם בנשחט שלא

בפניה. וזה שייך גם בגזיזה, שדרך עבודתה בכך, והוי מעשה גדול. וכן מבואר ברשב"א שם שגם בבצירה או לישא שלא בפני הע"ז נאסר מדין תקרובת ע"ז. וכ"ש שהם מסתפרין במקום מיוחד, שעליו מתנוסס פסל גדול, ולכאור' נחשב בפניה ממש.

וכבר כתב החזו"א (א"ח סי' לח) שהנהנה מדבר שנוצר בעבירה, הוא חילול השם נורא מאוד, שמראה שאינו חס לכבוד שמים. וה"ה לנ"ד כשמתייפה בדבר שגולח לכבוד ע"ז.

ובס' תשוה"נ (ח"ב סי' תיד) כתב, שבירר אצל הסוחרים, שגם בפאות שבאמת באים מאירופא מערבים בהם שערות מהודו כדי להשביחן, ומכריזים בשקר שהם בטהרת השערות של אירופא. והרי בע"ז לא מועיל ביטול. ואחר העיבוד היטב, אינו ניכר כלל לשום מומחה.

ושם (ח"ה סי' רס) כתב, שנתברר שרוב הפאות המשווקות תחת מותג של שער אירופאי, מקורם מהודו, שגזיזתם היתה סוג פולחן לע"ז, הנמכר לאחר הטקס הנ"ל ליצרני הפאות שמעבדים אותו באופן שנראה כשער אירופאי, ויש להם דין תקרובת ע"ז ממש. שזו ע"ז (הינדו) כבימי קדם, ע"י שמגלחין שערותיהם בהקרבה לאליל. ואצל ההינדים השער הוא הנעלה של האדם, ובפרט אצל הנשים, ואינן מגלחות שערותיהן רק בדרך הקרבה לאליל, ובדרך כלל, כשרוצה לבקש בקשה מן האליל, נודר שאם תתמלא בקשתו, יבוא לטירופטי להקריב את שערו. ובאופן ממוצע, מידי יום ביומו כ- 25.000 איש מקריבים את שערותיהם לאליל. ומשם באים סוחר שיער עבור ייצור הפאות, ומייבאים לאירופה וארה"ב, ומושחים את השיער בשמן קוקוס, ומרויחים מכך מליוני דולרים בשנה. וכיום נתברר שהשערות הבאים מהודו הם מטיב מיוחד, ולכן אפי' בקוריאנה וסין שלא חסר להם שערות, מייבאים מהודו ומערבים ממנו, היות ומשפר את טיב הפאה, ויש מאות סוגי פאות שמעורב בהם שער מהודו. עכת"ד.

וכתב לעורר שם, שאסור להחזיק את הפאה בביתו, לפמ"ש הרמב"ם (שם) והחינוך, שאיסור הנאה נלמד מקרא דלא תביא תועבה אל ביתך. ומבואר ברש"י (ע"ז סד) שמצות אבד תאבדון, שייכת גם על תקרובת ע"ז כמו יין נסך, וע"ע בקה"י (ב"ק סי' ג). וגם צריך לזהר שלא לקבל עודף מהמוכר של הפאות נכריות, כיון שגם דמי התקרובת אסורים בהנאה, שתקרובת ע"ז תופסת דמיה (ש"ע יו"ד סי' קלג ס"א לגבי יין נסך). ולכן אפי' הרוכש מהם תוצרת סינטטית, יזהר לשלם בצ"ק או בדיוק כפי המחיר, שלא יכשל בקבלת העודף בחשש שנתפס עליהם איסור חליפי ע"ז. ולענין ייהרג ואל יעבור באיסור הנאה בש"ע (יו"ד קנה ס"ב) מובא מח' בזה, ודעת מרן להקל, אך דעת הגר"א שם (סק"ד), שגם בזה ייהרג ואל יעבור כדין אביזריהו דע"ז. והריב"ש (סי' רנה) כתב, שגם באיסורי הנאה של סתם יינם דרבנן, אין מתרפאין בהן כלל. וצריך להתבונן עבור זריקת הפאה, כדאי' ברכות (ט:) שהמוצא כלאים בבגדו, פושטן אפי' בשוק, מ"ט, אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. ופלא הדבר שמחמירים בהרבה חומרות, וכאן באיסור חמור זה מחפשים סברא קלושה להקל. עכת"ד שם.

והנה מקוצר הפנאי אין הזמן מסכים עמדי כדי לברר סוגיא זו. [כדאי להוועץ בזה עם ידידי הגאון ר' אשר וייס שליט"א, ששמעתי שבזמנו בירר את הסוגיא הזו. גם שמעתי שנדפס על כך חוברת בשם יקם שיערה לדממה, של הרב וולפא מחב"ד, שכדאי לעיין שם מ"ש לגבי המציאות של תגלחת זו].

אך בודאי שראוי לעורר שעל כל בן תורה שלא זכה, ועדיין אשתו חובשת פאה נכרית, מוטל עליו לבדוק את הנושא, שהוא בחשש ע"ז, בנוסף למה שהיה עד כה בגדר אביזריהו דגילוי עריות.

וידעו נא, שגם מבלי חשש של ע"ז, וכגון בפאות הישנות שהיו מחומר סינטטי, עדיף לבני הישיבות והאברכים להקל בדברים המותרים מעיקר הדין, וכגון להשתמש בחשמל רגיל, ולאכול היתר מכירה, מאשר להקל בפאה נכרית. וזהו "בן תורה" אמיתי, שהולך על פי ההלכה וע"פ תחושות הלב שלו ושל סובביו. ודו"ק.

ויש שאמרו שהגר"ש וואזנר התבטא ואמר, שיש ללמוד שמעת שהתחיל החשש של ע"ז בפאה, הפאה הינה עכ"פ בגדר מאיס, ולכן אי אפשר להקל יותר בפאה נכרית בשום אופן. ופ"א כתב במכתב: "ומי יודע אם זה גרם להרבה מקרים גופניים ונפשיים בבתי ישראל".

ולשאלתך לעצם חבישת פאה נכרית לאשה נשואה לצאת עמה לרשות הרבים, ואם יש מקום להתיר לבעלת תשובה במקום שהדבר קשה לאשה מאד מבחינה נפשית, וחבישת כיסוי ראש גורם לה לעצב ממש, וכל פעם שלובשת מטפחת אינה שלימה עם עצמה והיא בתסכול, מה ניתן לעשות. וכן יש לשאול אם יש מקום להתיר בצרפת במקום שהדבר קשה להם מאד ללכת בכיסוי ראש. או במקום שמחייבים אותה בעבודה ללכת כך. או בחתונות וימים טובים. וגם הבחורים בחו"ל שואלים האם לגשת לשידוך אם הבחורה מתעקשת ללבוש פאה נכרית.

הנה אשה בתוך ביתה רשאית לילך עם פאה, כמבואר בספר ילקו"י אוצר דינים לאשה ולבת, בקונטרס קדושים תהיו שבסוף הספר (בסעיף י"ב), שאשה המתעקשת ללכת במשרד בפאה נכרית, ויש חשש לשלום בית, יש להציע לה באופן זמני, שכאשר יוצאת לרשות הרבים תלבש כובע על הפאה הנכרית, וכשתגיע למקום עבודתה תסיר את הכובע ותשאיר עם הפאה לבד על ראשה, עד לצאתה שוב חזרה לביתה. כי חומרת האיסור בעיקר על היוצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, אבל בבית או במשרד אין חומרת האיסור גדולה כל כך. וגם אם ישנם אנשים זרים במשרד או בבית, אפשר להקל בשעה"ד באופן זמני, עד שתסכים ללבוש כובע או מטפחת בתמידות בכל מקום.

וברשות הרבים, רוב ככל גדולי רבותינו הספרדים והאשכנזים הרי אוסרים ללבוש פאה נכרית ואיסור חמור הוא, ומכשילים את הרבים בזה, וכמה מכשולים נגרמו בצבור החרדי עקב חבישת הפאה נכרית לצעירות. וכן העלה מרן אמו"ר שפאה נכרית היא איסור גמור. ולכן אין לסמוך על כמה ראשי ישיבות ספרדים המורים לתלמידיהם הספרדים שישומו נשותיהם פאה נכרית, ומבטלים בזלזול את מנהגי הספרדים. וע' בספר ילקו"י שבת כרך א' חלק שלישי (מהדורת תשע"ב סי' רע"א סעיף ט"ז) שאפשר לקדש בליל שבת כנגד אשה שהיא עם פאה על ראשה, וע' בהערות שם במה שהארכנו בחומר איסור פאה נכרית, ומן הראוי שהאשה תקרא עם בעלה את כל מה שנכתב שם.

ואמנם במקרה הנ"ל, יש מקום להקל לצאת עם פאה נכרית, **בינתיים עד שהאשה תרגיש טוב**, אבל ההתייחסות לזה צריכה להיות כדבר שהוא איסור גמור. ומקילין בו בדלית ברירה באופן זמני. וכן בחור שמתעכב קצת בשידוכים מעל גיל 22 יתפשר בענין זה, אך לא יניח הענין אלא ישפיע עליה לאט לאט אחר החתונה לעבור למטפחת. וזה עדיף מאשר להשאיר רווק וחלילה להכשל באיסורים אחרים. וכן במקום שאין מנוס, כמו אם ברור בודאי שהדבר תלוי בסילוק ממקום העבודה, ואין לה מקום בטוח אחר, בדרכה לעבודה תלך עם כיסוי ראש, וכשתגיע למקום העבודה תלבש פאה בלית ברירה.

וכאן המקום להביא מה שנשאלנו לא מכבר, האם יש חשש בתוספת שיער לבחורה מצד ע"ז שהשיער מגיע **מהודו**, סין ברזיל ואירופה.

והנה בעיקר דין חבישת פאה נכרית לאשה נשואה, יש הנתלים בדברי השלטי גיבורים, וסבורים שהתיר דבר זה גם לצאת לרה"ר, אך מלבד שמצינו בירושלמי להדיא שמפורש לאיסור לגבי רה"ר, הנה רבים מהאחרונים הבינו בדעת הש"ג גופיה שלא התיר אלא בחצר, אבל לא עלה על דעתו להתיר ברה"ר. ועוד, דגם המשנ"ב שהסתמך על הפמ"ג שהתיר פא"נ ברה"ר, הנה מצינו להפמ"ג גופיה דהדר הוא לכל חסידיו וחזר בו לאיסור. ועוד, דאף להפוסקים שהתירו לצאת בפא"נ לרה"ר, לא התירו אלא בפא"נ של זמנם, אבל בפאות נכריות של זמנינו הנעשות במומחיות רבה ודמי ממש לשערותיה, ואינו נראה ככיסוי כלל. ועוד, דהיאך נוכל להעלים עינינו מדעת רוב ככל הפוסקים שאסרו לצאת בפאה לרשות הרבים. והרי כללי הפסיקה בידינו בכל דוכתא, לילך אחר רוב ככל הפוסקים המפורסמים, ואחר שהללו אסרו פא"נ, היאך נוכל להסתמך על מיעוט פוסקים אף אם בשאר ההלכות רבים הנסמכים על דבריהם.

ואף שהרב באר שבע הבין בדעת השלטי גבורים דקאי ארה"ר, ונמשכו אחריו האחרונים, הנה אינו מבואר בדברי הש"ג דקאי על רה"ר, ומצינו לכמה אחרונים שאכן הבינו בדעת הש"ג שלא התיר אלא בחצר, ומהם בעל החות יאיר במקור חיים, רבי יצחק אבולעפיא בפני יצחק, רבי מנחם מרדכי פרנקל תאומים בספרו גדולת מרדכי, שו"ת חקל יצחק להגאון מספינקא, [המהרי"ל דיסקין], ועוד.

והנה האיסור בחבישת פאה נכרית ברה"ר, יש שכתבו שהוא משום דת יהודית, וכמ"ש בשאלת יעב"ץ ח"א (סי' ט). וע' אוצה"פ (סי' כא ס"ב אות ה), שכמה אחרונים אסרו מן הדין. ויש שאסרו זאת משום מראה"ע,

ויש שאסרו משום צניעות, וכמ"ש מהר"ש קלוגר בשו"ת שנות חיים (תשובה שטז דף צ ע"ד): ונ"ל שבזה"ז אף המג"א מודה לדינא שאסור לנשים לצאת לרה"ר בפאה נכרית, כי המג"א דיבר לפי זמנו, ובפרט בזמן חכמי הש"ס, שרוב הנשים היו כשרות וצנועות ולא היה דרכן לצאת בגילוי שער שלהן כלל, לפיכך כשאחת הולכת בפאה נכרית מידע ידעי שאין אלו שערותיה ולא יבואו לידי הרהור, אבל בזה"ז שבעוה"ר רבות בנות פרוצות הולכות בגילוי ראש ברה"ר, הרי גם ההולכת בפאה נכרית גורמת להרהורי עבירה, כי מאין ידע הרואה שפאה נכרית בראשה, והוא יסבור כי שערותיה הן, ויבואו לידי הרהורי עבירה הקשים מעבירה, ששער באשה ערוה. וד' הפמ"ג שכתב להביא ראיה מכתובות (עב:), יש לדחות, דבפאה נכרית כיון דמאיסא ליה משום זוהמא בלא"ה אין לה כתובה, וא"צ לטעם איסור שעוברת על דת יהודית מד"ר, אלא גם בלא זה אם אינה שומעת לו אין לה כתובה. ועכ"פ לדינא העיקר כדעת האוסרים בזה"ז, וחלילה לצאת לרה"ר בפאה נכרית. ע"כ.

והגאון בעל עצי ארזים (אהע"ז סי' כא סק"ב) כתב להוכיח דדוקא בבית בפני בעלה שרי פאה נכרית, וגם אין ראיה ממתני' בשבת, יוצאה אשה בחוטי שער וכו' ד"ל דמירי שפנויות שדרכן לילך בגילוי הראש, נ"ש להעיר דהא בגמ' התירו לה שלא תתגנה על בעלה. וגם בש"ג כתב כן, הרי בנשואה מיריין. ולכן נראה פשוט דאסור לאשה נשואה, להתקשט בפאה נכרית, והמורים היתר חדשים מקרוב באו עתידים ליתן את הדין.

וכן נראה דעת הכנה"ג (אהע"ז סי' כ"א אות ה') דאחר שהביא דברי השלטי הגבורים, כתב, אבל בבאר שבע הביא בשם מהר"י מקצנלבוין, שמחה על קודקוד סברא זו, והאריך והעלה לאיסור.

גם הרב מים רבים (אהע"ז סי' ל') כתב לאסור בזה.

גם היעב"ץ במור וקציעה (סי' עה), ובספרו שאלת יעב"ץ ח"א (הנ"ל, סי' ט, ובח"ב סי' ד וסי' ח) האריך לדחות סברת המתיר, ודיבר עליו קשות. ואף הרמ"א שהביא דברי השלטי גבורים, לא כתב כן אלא לענין לקרות ק"ש כנגד פאה, אבל לענין לצאת עם פאה לרה"ר, שיש בזה איסור תורה, מודה הרמ"א שאסור, שהרי לא הביא דין זה באהע"ז סי' כא. והביא דבריו במחזיק ברכה (סי' ש"ג). וכ"פ החת"ס. ולשון היעב"ץ בספר מגדל עוז ליעב"ץ (בית מדרות עליית דרך ארץ) "צריך ליזהר מאד שלא תכשל במנהגים רעים לה', ומלבושי נכרים ע"פ מוד"ע מדוייק, ביחוד להסיר תפארת פאה נכרית והעכסים (שטיף רעק). ובגד בוגדים בגדי נשים קצרי יד ורחבי צואר, העשויים כפי תקון המוד"ע, קרן חזות קשה, שהם שני סרסורי עבירה, שושביני השטן, ההולך בין שני אלה כחתן כמלך, עתיד לכידור תהפוכות העתידים לעורר לויתן, כשתתמלא סאתן, ותעדרנה נזמן וחליתן, תגיע עונת וסתן, וה' פתח יערה לרחוץ צואתן, לכן הרחיבה שאול נפשה, ופעה פיה ובלעה מהן כתות ילדות טרם בוא עתן, מאז נתחדש המנהג הרע הלז בארץ הלזו, רבתה מהומתן, הפלא ה' מכתן וכו'. אוי מאולתן, מי ינוד להן בצרתן, מי יפנה לצעקתן, מי יסור לשאול שלומן וטובתן, האזינה בנות בוטחות בהשג מילוי תאותן, וסרוחות על ערסותן, ואינן זוכרות אחריתן".

וע"ע בבית יעקב (בסי' קב"ב) דלפמ"ש בפ"י הש"ס דנזיר ליכא למשמע מידי היתר לפאה נכרית.

גם מדברי הרב בית דוד מפורש דס"ל לאסור בפשיטות הפאה נכרית.

גם הרב פחד יצחק (באות פאה נכרית) הביא השגות מהרי"ק נגד המתיר, והוכיח בראיות שאין להתיר הפאה נכרית לנשואות.

גם מהר"י אלגאזי בס' קהלת יעקב (בקונטרס מענה לשון סי' רמ) העתיק בסתם דברי הבאר שבע.

והגאון ההפלאה יצא בחרם על הנשים היוצאות לרה"ר בפאה. והסכימו עמו חברי בית דינו. וכ"ד בנו רבי צבי הירש בספרו לחמי תודה, שראוי להודיע לעם גודל המכשלה של המנהג הרע שנשתרבב זה כמה שנים, לצאת לרה"ר בפאה, והביא שמר אביו ההפלאה ובית דינו אסרו זאת בכל תוקף ובחרם. וכ"כ מהר"י ווייל בעל תורת שבת (סי' שג סק"י).

והגר"ח מצאנו כתב בשו"ת דברי חיים (סי' ל') שמנקלי העם ופחותי הערך שנהגו לצאת בפאה לרה"ר פשתה המספחת להקל ראש ע"י האפיקורסים, וחלילה לנהוג להקל בזה.

וכ"פ מהר"ץ חיות בתשובה (ס"ג נג) שבכל תפוצות ישראל לא נשמע מעולם שיקלו בזה, זולת המתחדשים בפולין אשר פרצו גדרות ישראל. וראוי להוכיחם ולהחזירם למנהגם הקודם. ע"כ. וכ"כ בפאת השלחן (ס"ג ג' ס"ק לט). וכ"כ הגאון בעל ברכת רצה בתשובה שהובאה בישיעות יעקב (ס"ב כא). וכן דעת הרב צמח צדק (פ"ג דברכות אות ח).

ח"ל השד"ח (אסיפת דינים מע"ד אות ג'): והשגתי עתה ספר צמח צדק על המשניות להגאון מליובביץ', וראיתי אשר דיבר בקדשו בפ"ג דברכות, והוכיח בראיות ברורות שאין להתיר פאה נכרית לנשואות, וכתב בברכת רצה, דבפאה נכרית כיון שאינו ניכר אם הולכת פרוצת ראש, פריצותא מיהא הוי, שהרי מטעם זה אתה אומר דיוצאת בלא כתובה, אף דמצד איסור עצמו לא איבדה כתובתה, וזה ברור לדינא. ע"כ.

וכן העלה בשו"ת יהודה יעלה אסאד, שיש בזה איסור משום ובחוקותיהם לא תלכו, ושכן העלה בתשובה מאהבה (ס"י מח).

ועיין בשו"ת סבא קדישא ח"ב (ס"א א') שהאריך נגד היוצאות לרה"ר בפאה, דהגם שבשה"ג כתב להתיר, הרי הבאים אחריו דחו דבריו, וכמ"ש בבאר שבע הנ"ל, ודיבר קשות על מי שכתב היתר בדבר זה. ואחריהם הסכימו רבים מגדולי הפוסקים. והאנשים אשר הם צריכים לסייע ע"ד כבוד השי"ת המה כשלו ונפלו ואין איש שם על לב, ואפי' מי שתופס ספר יתלה עצמו באיזה סברא דחוויה מהפוסקים להורות היתר לעצמו ולאחרים, ומקלו יגיד לו גם בוש לא יבוש. ע"ש.

וכן פסק הגאון ממנוקאטש בעל מנחת אלעזר בספר נימוקי אורח חיים (ס"י עה). והעיר ע"ד המג"א, שהאמת הוא שד' הבאר שבע נכונים להלכה ואינם דחויים כלל, וכמו שביאר בתשובה בכת"י, ובע"כ שד' המג"א הללו הם מאיזה תלמיד טועה. וכן העלו כמה מגדולי האחרונים לאסור פאה נכרית, וכן הזהיר החת"ס בצוואתו. ע"כ.

ויש מי שטען שמרן החיד"א דעתו להתיר פאה נכרית לאשה נשואה, אולם זה אינו, ועיין לו בשו"ת חיים שאל ח"ב (ס"ה אות א') שכתב, ודע שכתבו האחרונים שהפרוק"א [פאה נכרית] נחשבת ככיסוי, ומיהו נהגו שלא לברך בלי כובע על ראשו. ע"כ. ופשוט שכוונתו לענין ברכה, דשרינן לברך בפאה נכרית, והיינו גם לאיש הלובש פאה נכרית, ואין לחוש למראה"ע במה שלא גזרו חז"ל. ובפרט דרבים מהפוסקים ס"ל דעיקר ענין כיסוי ראש הוא ממדת חסידות, ועי' בשו"ת יבי"א ח"ט (אורח חיים ס"א א'), ובשו"ת יחו"ד ח"ד (ס"א א').

וח"ל החיד"א בברכ"י (ס"ג שג סק"ב): ומה שהקשה הרב הנז' על השלטי גבורים, כבר הושג ביתר שאת בבאר שבע, ובכנה"ג. ומה שהביא לעיל בסמוך [הא"ר] משם השלטי גיבורים דמתיר לנשואה לגלות פאה נכרית שלה, נעלם ממנו דמהר"י קצנלבוין הביא דברי הרב באר שבע, הפליא לתמוה ע"ז. וע"ע במחז"ב שם. ועיין בשד"ח (אסיפת דינים מערכת ד' אות ג') שמנה את מרן החיד"א בין האוסרים, וגם מהרש"א אלפנדארי בשו"ת סבא קדישא (ח"א ס"א א') מנה את החיד"א בכלל האוסרים. וכ"ה בפני יצחק אבולעפיא (ח"י אהע"ז ס"י ר').

ומהר"א תאומים בחסד לאברהם (הנ"ל) כתב, שמנהג זה שנהגו בו אמותינו הקדו' איסור, באו פריצים וחיללוהו, ופרצו גדרן של ישראל לצאת בפאה נכרית, ומכשלה זו תחת ידי חכמי הדור שאין מוכיחים אותם, כי מובטחני בבנות ישראל הכשרות שישמעו לקול מורים, וככל אשר יגזרו אומר ע"פ דין תוה"ק, והעיקר כדברי הבאר שבע שאסר בזה בכל תוקף. ולפענ"ד יש בחבישת פאה נכרית איסור דאורייתא, לפי מה שפי' רש"י בכתובות, אזהרה לבנות ישראל שלא תצא בפריעת הראש, מדעבדינן לה הכי כדי לנוולה מדה כנגד מדה, כמו שעשתה להתנאות על בועלה, מכלל דאסור. ומכיון דהאיסור הוא משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם, מה לי שער עצמן, או שער נכרית שעשויה באופן שנראית כשער עצמן, תורה אחת להם ואסור מה"ת. ואין לחלק בין שערו עצמן לפ"נ שנראין כשערות ממש, הואיל וקישוט זה אסרה התורה. עכ"ל.

ומכאן העירו על מ"ש בשו"ת ישכיל עבדי, דקים להו לרבנן שאין יצה"ר שולט אלא בדבר הדבוק בגוף הערוה עצמה, דאין שליטה ליצה"ר אלא בדבר שיש לו נפש חיונית, ולא בדבר שאין לו נפש חיונית. ע"כ. והם דברים המוכחים במציאות, ומוכחים מפי רוב ככל הפוסקים. ועי' בשו"ת יבי"א הנ"ל [ח"ה אהע"ז ס"י ה] שכתב ע"ד הישכיל עבדי, שאין אלו אלא דברי נביאות שהואיל והפאה מחוברת יפה

לשערתי, אסור לצאת בה לרה"ר כי לא ינקו מהרהור עבירה המסתכלים בה בעוברת בראש כל חוצות. ע"כ. [ובקובץ אליבא דהלכתא של אהבת שלום, נתלו בדברי הישכ"ע הנז', ולא שתו לבם שאלה דברים דחויים במחכ"ת. וגם נתלו בדברי שו"ת אור יצחק שכתב, "ואף שמשמעות כמה ספרים נראה שטעם כיסוי הראש הוא כדי שלא להראות יופיה, הנה הוא טעות גמור, ומזה יצא להם שאם היא לובשת פאה נכרית יפה, הוא יותר גרוע. וההיפך הוא האמת". ע"כ. ושרא ליה מריה, ודבריו הם סילוף גמור של דברי הפוסקים, והרבה מאמרים בקובץ הנ"ל, יסודם לפרוך ולקעקע בבחינת איפכא מסתברא מכל מה שנתבאר ביבי"א, בהנחיית מייסד המקום. וה' הטוב יכפר בעד].

וכ"פ בשו"ת יד הלוי, ובספר שער הזקנים, ובספר נחלת אבות, ובשו"ת תשורת שי, ועוד ועוד.

ומלבד כל הנ"ל יש אחרונים שאוסרים עכ"פ מטעם מראית העין, והם הגאון בעל תפארת ישראל (פ"ו דשבת מ"ה). וכן כתבו בספר הרי בשמים (ח"א סי' לו), ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (ק"א סי' יג), ובשו"ת עדות ביהוסף מטלז (סי' כט).

ומכ"ש בדורות הללו שעושים את הפאות הנכריות במומחיות רבה עד שלא ניכר כלל אם האשה הולכת בשערותיה הטבעיות בגילוי ראש, או בפאה נכרית. ורבים מאלו שהתירו פאה נכרית לא היתה כוונתם לפאות המצויות כיום, שגם השחקניות הפרוצות מתקשטות והולכות בפאה. ובפרט בפאות הארוכות, ובודאי שיש בזה פריצות להדמות לחצופות הללו, אשר פרצו כל גורי המוסר מעליהן, וחלילה ללמוד ממעשיהן המקולקלין. ומכ"ש שיש לאסור בזה לבנות הספרדים ועדות המזרח, לאחר שכל רבני הספרדים המפורסמים פסקו לאסור בזה, והעידו שבמקומותינו לא נשמע מעולם מנהג כזה לצאת בפאה לרה"ר. ואם המצא תמצא אחת שהיא פורצת גדר, האשה ההיא תשא את עונה, והרי היא בטלה במיעוטא, וכל בית ישראל נקיים. וכמ"ש כ"ז מהר"א פלאגי בספרו בירך את אברהם. וכן כתבו מהר"י אבולעפיא בפני יצחק. והגאון רבי יוסף בורלא אב"ד ירושלים. והשד"ח הנ"ל.

ומבואר בדברי הרב שבילי דוד שלכל הדעות במקומות שלא פשט המנהג להיתר, הוי בכלל דת יהודית, שיוצאת בלא כתובה. ומכיון שבאר"י העידו הגדולים שהיה מנהג הספרדים לאסור בפאה נכרית, בודאי שאסור לפרוץ גדר המנהג אשר רבים ועצומים בתורה כותבים שכ"ה שורת הדין.

והנה גם פוסקי דורינו הורו לאסור לחבוש פאה נכרית ברה"ר [עכ"פ בפאות של זמנינו], ומלבד דעת מרן אאמו"ר כן הוא דעת הגר"ש וואזנר, הגרי"ש אלישיב, הגרב"צ אבא שאול, הגרי"י קנייבסקי, הגר"ש שבדרון, ועוד. וראה בהקדמת שו"ת שבט הלוי ח"א (עמ' ט) שכתב, שבאשת איש לית דין ולית דיין שאיסור גמור הוא לילך בסתירת שער, ולא מפני גילוי שערות הראש בלבד אלא עצם ההליכה בשערות מסותרות הוא פריצות שאין כמוהו, ולקוח מן הירודים שבאנושות, גם כשהולכות בפאה נכרית, שעצם צורת השערות הוא באופן שמהרס דרכי הצניעות, ומה נואלו אלו שמבקשים להם קולות ע"ז תחת מסווה של כיסוי ראש מדומה. ע"כ.

ובספרו שו"ת שבט הלוי (חלק ה' סי' קצט) אחר שכתב שכבר ידוע דרוב רובם של הפוסקים אין דעתם נוחה בזה, ויש מהם שאסרו זה מדין דת יהודית ממש. העיר כמה הערות. א. שמ"מ אסור שתהא הפאה סתורת שער, כי עצם הסתירה הוא דבר פגום ופריצות גדולה. ב. שלכתחילה אסור לצאת גם בפאה נכרית אם לא שיש עוד כסוי על ראשה, ועכ"פ לשוק וכה"ג. ג. וגם שתהיה הפאה עשויה באופן שלא תראה ממש כהולכת בשערה אלא יהא ניכר שהוא גוף זר עליה.

וכן שם (חלק ו' סי' קצט): וכבר כתבתי לעורר בשבט הלוי ח"א בהקדמת הספר, שגם אלו ההולכות בפאה נכרית מכ"מ אסורים שתהיה הפאה נכרית סתורת שער כי עצם הסתירה הוא דבר פגום ופריצות גדולה. ושם (ח"ה סי' רח) כתב, שדעת רוב הפוס' לאסור, אלא שבמקומות שא"א להעמיד הדת על תילה בזה, סמכו עצמם על המקילין בזה, וי"א שגם המקילין לא כווננו לזה, ומ"מ גם זה בתנאים ידועים, ולא כאלה שמקילין לעצמן הכל בלי משען ומשענה להם.

ובספר דברי שלום (עמוד צט) הביא מהגר"ש וואזנר בכנס התעוררות שאמר: בלתי אפשרי שאם בישראל תגדל דורות, אם לא תעשה מה שמתייחס בטבע הקדושה של בת ישראל, והוא כיסוי הראש מטעמי צניעות שארז"ל שער באשה ערווה, אבל איזה זיוף הוא שמכסים את הראש בפאה נכרית שמגרה את היצרים יותר מהשערות עצמן, איזה זיוף הוא זה! עכ"ד.

ובקונטרס מי ירפא לך (עמוד יא) הביא עוד בשמו של הגר"ש וואזנר: בגמ' (ברכות כ) איתא שרב אדא בר אבהה קרע כרבלתא, בגד של אשה בשוק, ופרש"י משום שהפריצות היתה שיצאה לשוק 'בבגד חשוב', שאסור ללכת במלבוש חשוב ובולט ברשות הרבים בלי כיסוי עליון מעליו. ומפאת חומרת האיסור קרעו רז"ל את בגדיה וביזו אותה ברשות הרבים, ומה נאמר ומה נדבר בענין הפאות המודרניות שאין להם טעם וריח לצניעות ולא כלום, פאות אלו הם לא פחות גרועות ואסורות מן הכרבלתא אם לא יותר. ע"כ.

ושם הביא עוד בשם הגר"ש שבדרון, שגם המתירים לא התירו בפאות של ימינו, ואין היתר לזה בעולם, ומלבד שהעלו רבים רבים מהפוסקים שהפאה אסורה משום חוסר צניעות וחשש פריצות. ואני אומר שאפי' לדעת מיעוט הפוסקים שהתירו פאה זהו דוקא בפאה משער עיזים וכיצא וכו', אולם כמו שהולכות היום שנראית כמו לפני הנישואין, כמו פרוצת ראש, זה חציפות יוצא מן הכלל! דבר כזה לא התירו מעולם כלל וכלל!.

ועיין בספר הכתר והכבוד (עמ' רב) שהביא מעשה בכמה אברכים שנכנסו להגריש"א, לשאול בענייני טהרת הקודש וכששאלו על פאה, נמנע, וכשהפצירו השיב להם וכי תשמעו לקולי, וכשהפצירו שוב, אמר, "רוה"פ אוסרים, ישנם שנים שלשה שמתירים, וגם הם לא מתכוונים לפאות שיש היום." וכ"כ בספר דברי שלום (עמוד פד) בשם הגריש"א, שהשיב לו, שפאות של היום (שנראות כשער טבעי) זה איסור, מטעם 'פריצות'. ובשיעוריו היומי אמר: פאות של היום שנראות כשער שלה זה ודאי איסור, את זה אף אחד לא התיר, הפאות של היום זה ממש ערוה, ועל זה אין שום היתר שהתירו אז. ושם (עמוד פח) הביא שהגריש"א מורה בתקיפות ובבהירות לכל שואליו שהפאות (כמו כל הפאות היום) שאינם כפי הכללים: א. שתהיה הפאה שלא כמראה טבעי. ב. שאין הפאה פרוצה ר"ל סתורה. ג. ופאה נכרית שאינה מתפשטת לצדדים בצירי הראש או מכסה חלק מהפנים, הם פרוצות ואסורות. ע"כ. ופ"א באה אשה לבקש ברכה לפני בטן, וכשהבחין הרב שיש לה פאה, השיב לה, יש לך פאה (אולי אמר פאה כזו) ואת רוצה ברכה?.

ובשיעוריו בביהמ"ד תפארת בחורים (מיום כ"ח תשרי תשס"ט) אמר הרב: אף שיש חילוקי דעות, אבל בודאי אם הולכים כמו פרוצ ראש, הרי הן עוברות על איסור גמור, זה ממש כמו ערוה. וכל אלה שהולכות היום זה נראה כמו שיער לגמרי, ובודאי שזה איסור ואף אחד לא התיר את זה. ואשה עם השער של היום זה ממש ערוה. והיא עוברת על דת יהודית וצריך לגרש אותה, אם הבעל מתנהג כראוי. ע"כ. ובשיחה בביתו (מיום יב כסליו תשס"ט) אמר: "הצרה של הפאות כבר מושרש אצל גדולים וטובים, ממש פריצות שאין כמוהו, ראשי ישיבות גדולים וצדיקים כולם נכשלים בזה. ומדוע לא מתקנים את זה?".

ועיין להגרי"י קנייבסקי בספרו קריינא דאגרתא ח"ב (אות קבד) שהביא בשם המהרי"ל דיסקין, דבשער תלוש שרי דוקא בגוונא שניכר לכל שלא נעשה משער של עצמה, אבל בלא"ה אסור, ובפרט לענין איסור ערוה שהוא חשש הרהור. וציין שאמנם לא ראה תשובה זו, אך אם אמת הוא שנמצא הוראה לאיסור, עצתי היא שיפרסם דברי המהרי"ל דיסקין, וכאן לא נשמע מעולם ממי שהוא שיאמר שראה פא"נ הנראית לבלי הכר. ע"ש. ועיין בקונ' והייתם לי סגולה (עמ' 3) מ"ש בשם הרב קנייבסקי. ע"ש. ובספר נזר החיים כתב, דמה שמובא בשם החזו"א שלפעמים פאה עדיף ממטפחת, זה דוקא בפאה של פעם, וכנגד מה שהנשים הלכו באירופא בגילוי הראש לגמרי, או חצי ראש מגולה, ובוה אמר שפאה עדיף, אבל לא בזמנינו, ולא בפאות של זמנינו. ע"ש.

ובספר דת משה וישראל הביא בשם הגריש"א "שרוה"פ אוסרים, יש שנים שלשה שמתירים וגם הם לא נתכוונו לפאות דזמנינו". ור"ל לפני כעשרים שנה וכ"ש דזמנינו. [עו"ש בשם אחד הגדולים: "זמה שהם טוענים שבדורות שבעבר הלכו בפאות נכריות, הנה הפאות ההם היו נראות כמו צמר פלדה כמו תבן וקש". (מטרת הליבישה היתה מרוב בושה להראות כרוב הנשים שהלכו בגילוי ראש)].

ובספר דברי חכמים (עמוד 73) העיד בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל, שדעתו לאסור פאה מצד פריצותא, ואפי' פאה עם כובע, וכן השיב לכמה בחורים שלדעתו יש בזה עכ"פ איסור משום פריצותא. ומ"ש באול"צ ח"א (ס' יא) הוא רק כדי ליישב דברי הרמ"א. [או ללמד זכות על המקילין]. וכ"כ בספר אל תטוש תורת אמך (עמוד מה) וז"ל: ועדותי נאמנה ששאלתי בזמנו להגר"צ בנידון, והשיב, שבודאי לכסות שיער עם שיער אינו כיסוי כל כך טוב, רק שאינו רוצה להתבטאות בלשון איסור, ולאלו השומעות בקולו הוא מורה ובא לכסות הראש רק במטפחת ולא בפאה. וכ"כ הרב ברוך שרגא בדבריו לספר דבר ה', שהגר"צ

אמר לו שגם ללבוש פאה אסור, ומעולם לא התיר פאה. והרב זצ"ל תמיד היה מורה לאיסור, ורק באלמנה התיר. ע"כ. ובאול"צ ח"א רמז לזה בכותרת לסימן, שכתב דין אלמנה וגרושה בכיסוי הראש, אף שתחלת הסי' ורובו דיבר בדין פא"נ, והוא מפני שלא רצה להתיר פא"נ לנשואה מטעם פריצות והחטאת הרבים, ורצונו היה שיכסו את הראש במטפחת כמנהג ישראל בכל הדורות לפני שנפרצה הגדר.

והנה המעיין בדברי האול"צ בתשובתו הנ"ל יראה דסבר שדת יהודית משתנה, והדבר תלוי במנהג המקומות, ואם נהגו לילך בפא"נ גם ברשות הרבים שוב לית בה אפי' משום דת יהודית. ע"ש. אך במחכ"ת הוא תמוה, שהרי המשנה בכתובות [הנ"ל] טרחה לבאר ואיזו היא דת יהודית וכו', וכן הרמב"ם הטור והשו"ע (אה"ע סי' קט"ו ס"ד) כתבו: או שהיתה טוה בשוק וכיוצא בו כנגד פניה, על פדחתה או לחיה כדרך שעושות העכו"ם הפרוצות, או שטוה בשוק ומראת זרועותיה לבני אדם, או שהיתה משחקת עם הבחורים. עכ"ל. ואי נימא דדת יהודית משתנה כפי מנהג המקום והזמן, אטו במקום שנהגו הרוב ללכת בגילוי זרועות ולשחוק עם הבחורים עלינו להניח להם לנהוג כמנהגם, וא"כ בטלה דת יהודית, ובמקום מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל יהפוך מנהג הפריצות שנהגו בנות העכו"ם לדת יהודית. ועוד דא"כ מה שהמשנה אמרה: יוצאה וראשה פרוע, יוצא שאינו לכל המקומות והזמנים, והוא תמוה, וחזינן דגבי חיוב הבעל לאשתו דתנן: ומנעלים ממועד למועד, טרחה הגמ' (כתובות סה:) להשיענו תנא במקום הרים קאי וכו'. ודו"ק. ועוד הראוני שהקשו על דבריו, דאם אכן ס"ל להרמב"ם דדת יהודית משתנה, למה השמיענו זאת רק בהבלעה דרך סתירה בדבריו מפרק כ"ד לפרק י"ג [לפי חידושו של האול"צ] ולא השמיענו זאת להדיא ובעיקר מקומו בפרק כ"ד דמיירי בדין דת יהודית. ועוד קשה, דבראשונים משמע דחומרות ומנהגי מקומות (כרד"ק החופה את כל הגוף כמו טלית) אינם בכלל דת יהודית, ומניין לחדש דהרמב"ם פליג עליהו, וכבר כתב הרב דלרש"י דת יהודית אינה לפי מנהג המקום, אלא שווה חיובה בכל ישראל לדורותם. ועוד קשה מהגמ' (כתובות עב:) דאמר רבי יוחנן קלתה אין בה משום דת יהודית, הוי בה רבי זירא היכא, אילמא בשוק דת יהודית היא, ואלא בחצר, א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה וכו' ע"כ. ואי נימא דמתניתין היא רק במקום שנהגו בשתי כיסויים, מאי פריך אילמא בשוק דת יהודית היא, הרי לא בכל מקום אסרה מתני' לצאת בקלתה לרשות הרבים.

וניזהדר לעיקר איסור חבישת הפ"נ, דהנה בספר מאיר עיני ישראל ח"ג (נדפס בדברי שלום עמוד שכד) מובא, כי בעת אסיפת גדולי ישראל על הצלת וישועת הדור מפני ריבוי הצרות שהיו אז. נעמד החפץ חיים על רגליו ואמר: "מה התועלת בכל האסיפות והמועצות האלו להצלת עמינו ולהצלתנו בכל מקום ובכל זמן. הלא אם חלילה יראה ערוות דבר במחנינו בפריצת הצניעות, ישוב ה' מאחרינו. ובלי עזרתו יתב' הבל המה כל העצות והתחבולות. ובכן עלינו בתחילת הדרך להזהר ולהזהיר ולתקן את חלקי וגדרי הצניעות שנפרצו, שהם מרחקים מאיתנו את צור ישענו, וכאשר נשמר בזה ישלח לנו השי"ת את עזרתו מקודש".

והביא שם עוד מדברי האדמו"ר הקדוש מוורקא שאמר באסיפת רבנים ומהם האדמו"ר בעל השפת אמת מגור, בשעה שנאספו להפרד ממנו על החלטתו לעלות לארץ הקודש. ואז אמר להם ברוח קדשו (כחמישים שנה קודם מלחמת העולם השנייה) שיהדות אירופא בסכנה נוראה. ואח"כ אמר: "בשנים האחרונות חודרת טומאת האופנה של הגרמנים והצרפתים למחנה עם הקודש, וחוטאים ומחטיאים את הרבים. גם נכנסו כבר כיסויי ראש בדמות שיער, ובשל פרצה זו יחלו ללכת ג"כ בפאה, ובגלל זה יקום גוי שישחט את כל אירופה ונהרות של דם יזרמו בה". ע"כ.

גם בספר טהרת הקודש לאדמו"ר משומר אמנים ר' אהרן ראטה זיע"א, האריך הרחיב בזה "שמיום מתן תורה היינו מוכתרים בצניעות גם במלבושים, והיה זה לשבח ולתפארת עם ישראל בכל הדורות, גודל צניעותם וקדושתם. ופתאום אחרי מלחמת העולם הראשונה, ירדה ספחת הפריצות, ויצא לך שם בגויים וגו' ותקחי מבגדיך ותעשי לך וגו' (יחזקאל טז). וברבות הימים שכחו עמך ובית אביך, ונסתמו עיניהם מלראות מה ואיך היתה צניעותם של אבותינו ודרכיהם. עד שנכנסה המספחת וקנתה לה מקום תחנותה גם במנהיגי עדר צאן קדושים, ומהם מנהלים ורבנים מפורסמים, וקצר מצע מהשתרע ונסתלקה שכינה כי אין אדם דקדושה דר עם נחש (ט"א) בכפיפה אחת. ומזה הכח של הפריצות נשתרגו ונתרבו כל הפושעים ורשעים מינים וזדים וכופרים וכו'. ועל זה ליבי דווי איך נשכח מהם במשך הזמן גדרי הצניעות

של אבותינו ואמותינו. אי לעינים שכך רואות חורבן כל הקדושה, חורבן צניעות זרע עם קדושים שעתה ירדנו לסתר המדריגה. ומזה ההרס של מדת היסוד נתרבו המורדים והפושעים וכו'.

ומזה עלה קטרוג הגדול בעוה"ר (ר"ל בימי השואה הנוראה) עד שפעל רב החובל והרתיח והרעיד ושבר הספינה, ורוב חלקיה צללו במים אדירים, ומיתות משונות ואכזריות למליונים מזרע עם הקודש העמוסים מיני בטן. תלמידי חכמים ובעלי מעשים טובים, זקנים עם נערים בחורים עם בתולות, ועדרי צאן קדושים תשב"ר, בנים קדושים וחביבים אשר אדמו עצם מפנינים, נמסרו לידי הארור העמלקי וחיילותיו ימח זכרם, להשמיד להרוג ולאבד בכל מיני מיתות משונות ואכזריות אשר לא נראה ולא נשמע כזאת. כי כל ישראל ערבים זה לזה, ובפרט כאשר אין מוחים דת כראוי. אך באם יש צדיק מקנא על הקדושה כראוי, יכולים לבטל כל הגזירות כדאיתא בזה"ק (פנחס דף רלח:). "עכת"ד.

ובצוואתו הקדושה הוסיף, שמאז שהפריצות רבתה בעולם ירדו עלינו כל מיני צרות גזירות ושמדות רח"ל, וירד הדור לשאול תחתית, והחלו להתרבות נשמות הערב רב הם עזי פנים שבדור. והכל הוא בגלל החטא של בנות ישראל שאינם נוהגות בצניעות. וכל הצרות של ישראל בעוונותינו הרבים הכל באים בגלל הפריצות של הנשים רח"ל.

וכיו"ב כתב בספר שולחן העזר (ח"ב סי' ט סס"ק יג) בשם הרה"ק מהר"ם מרימינוב "שמקובל מפי צדיקים וקדושים שכל הגזירות והתגברות הגלות וצרות שונות וחולאים ופגעים רבים באים מזה (חוסר צניעות). וכל מאדא (אופנה) חדשה מביאה מחלה חדשה בעולם".

ואמנם לצערינו ולדאבון לבנו גם נשים חרדיות הולכות באחרונה בפאה נכרית, ונסחפו אחר הזרם, אשר כל חלקה של הצניעות הכאיבו, וכנראה שלא ידעו חומר האיסור, וחשבו שהדבר מותר על פי ההלכה, וכמו שהעיר החסד לאברהם הנ"ל על גאוני דורו שלא מיחו בנשים שנוהגות להקל בפאה. ושהמכשלה הזו תחת ידיהם. והנה גם עתה ישנם נשי רבנים ואדמו"רים שמקילות בזה, וכן מורות בבית יעקב וכדו', והתלמידות ובתוכן גם מבנות עדות המזרח למדו להקל ראש בפאה נכרית נגד דעת גדולי הספרדים שלאורם אנו הולכים. ומצוה להחזיר עטרה ליושנה. וילפי הני נשי מקלקלתא ולא מתקנתא. ובאמת שכולן עושות שלא ברצון חכמים. ואין להתפעל ממה שכמה אדמו"רים ורבנים אינן מוחין בנשותיהן ההולכות בפאה, ובודאי שאינן הולכות בפאות הארוכות המצויות כיום, אלא בפאות ישנות שכל רואיהן יכירום שזו אכן פאה ולא שיערה הטבעי, מפני שאין ידם תקיפה למחות בהן, וקיימו בעצמם שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם. ומה יעשו גדולי הדור שאין דורם עולה יפה. ואנו אין לנו אלא דברי רוב רבותינו הראשונים אשר באורם נראה אור. וע"ע בשו"ת מהר"ם פרובינצאל ח"א (ס"ז, בן דורו של מרן הש"ע), ובאורך בשו"ת סבא קדישא (סי' ג'), וביבי"א ח"ה (אהע"ז סי' ה').

ובספר דברי שלום (בהסכמת הרה"ג ר' חזקיהו אלכסנדר ארלנגער, עמ' ח), כתב, שהפאה מעוררת הרהורי עבירה, והיא נגד רצון השי"ת בהחלט, ונגד כל המכוון של מצות כיסוי הראש, והאם נשים אלו חושבות שיהיה להם בנים צדיקים ותלמידי חכמים שיזכו לכתרה של תורה ע"י הליכה בשוק בפיאה כזו, המעוררת גירוי יצה"ר באופן נורא ומבהיל, והאם חושבים הבעלים שלהם שיהיה להם סייעתא דשמיא בתורה, וכן סייעתא דשמיא להנצל הם וצאצאיהם מיצה"ר בדור הפרוץ הזה, ע"י שמכשילים את הרבים. ואין תימה שיש כל כך הרבה בנים ובנות נושרים רח"ל, (וכ"ז מחמת הפאות. ע"ש). ואין לך דבר המגרה יצר הרע כמו הפאות האלו, ומי שלקוי בזה, אין לו סמכות כלל לדון בהלכה זו, ולומר דעת תורה. ואשרי בן תורה ואשה טובה וישרה שיעזבו דרך הפגום וילבשו עוז והדר, ולא יבושו מן המלעיגים, שהם בסך הכל אנשים בעלי תאוות, ומה יש לנו להתבייש מאנשים חלשים בעלי הבל, גם אם הם לומדי תורתנו הקדו, והעיקר הוא שיהא יראתו קודמת לחכמתו, ובדורינו עיקר היר"ש נבחן בצניעות, וזה כל החומה המפרדת היום בינינו לבין החילוניים! עכ"ד.

ושם בתחלת הספר הנ"ל, בהסכמת הגר"י ליברמן שליט"א, כתב, שאלו הנשים מתדמים לנכרים ונראים כמו קודם הנישואין ואף גרוע יותר, שמתירות לעצמן מה שאפי' לבתולה אין דרכה לעשות מפני הצניעות, לילך עם שער פזור. (ע' מג"א סי' עה סק"ג ומחצה"ש שם. ובשו"ת משנת יוסף ח"ו סי' ד). וכ"ז הוכרחו בזמנם לעשות מחמת גזירות הגויים שאסרו על בנות ישראל ללבוש כיסוי ראש, ועתה יש להחזיר עטרה הצניעות ליושנה. ע"ש. ובשו"ת משנת יוסף הנז' האריך עוד בגנות הפאות, וכתב שאם הפאה כמראה שיער שלה,

הבעל והאשה חייבים כפרה שהכשילו בני אדם בהסתכלות על הפאה, וגרמו להם הרהור כל שהוא, שהוא איסור דאורייתא כמבואר בגמ' (ע"ז כ:), וגם הנשים מצוות על לאו של לפני עוור. וצריכים הבעל והאשה לעשות: חרטה, וידוי, קבלה לעתיד, וליתן לצדקה כערך הפחות שבכבשים לחטאת. (ע' רמ"א ומשנ"ב ס"ס שלד).

והנה ראיתי בספר אום אני חומה (ח"ב עמוד שסח) **שהביא מ"ש לנכון בספר ברכת השיר** (פ"ב אות יג) **שלבנות הספרדים אסור ללבוש פאה, וע"כ פשוט שאם קנתה פאה אין לה לברך על זה שהחינו, כיון שאסור לה ללבושה. והמחבר כתב לחלוק על זה, שהרי היא סומכת על המקילין, ואין כאן אפי' משום ספק ברכות, שכיון שיש גדולים שמתירים והיא סומכת עליהם הוי ליה בתורת ודאי, "ואדרבה במניעת הברכה נראה כאילו לא בריא לה להקל בלבישה". ע"כ. ובמחכ"ת דבריו תמוהים, וכמבואר. וכבר שנינו בחגיגה (יא:)** **ונפסק ברמב"ם** (פכ"ב מהל' איסורי ביאה הי"ז): **אין דורשין בסתרי עריות בשלשה וכו', ולפי שדעתו של אדם קרובה אצל עריות אם נסתפק לו דבר ששמע מורה להקל. ודו"ק.**

ועיין להגריש"א במכתב קריאת קודש (ע"י הרה"ג ר' משה מרדכי קארפ שליט"א, בחודש אדר תשנ"ו. ונדפס ג"כ בספר דברי שלום עמוד שמו. באות ב) **שכתב "נשים ספרדיות אם מנהג אבותיהם בחו"ל היה ללבוש מטפחת אזי חייבות הם לילך במטפחת ולא בפאה, ועל אף שאצלם לא היה מצוי פאה ואפשר שאם היה מצוי פאה היו הולכים בה, מ"מ כיון שבמציאות לא הלכו בפאה ובפאה מצאנו מחלוקת הפוסקים, לפיכך קיים אצלם דין אל תטוש שלא לילך בפאה". ושם (אות א) שזה איסור מכח המנהג וגם מצד אל תטוש. וכ"ז אסור גם בפאות הישנות שאין מראיהן כמראה שיער.**

עוד כתב בספר דברי שלום (ב"ב תשס"ט. עמ' פו) **ששמע מהגר"ח קנייבסקי שהספרדים שנהגו במטפחת אסור להם פאה נכרית משום אל תטוש. ושכ"ה דעת הגר"ש וואזנר, והגר"נ קרליץ.**

גם במ"ש שהיא סומכת על המתירין, צ"ע, שהלא בפאות של היום שכולם כמראה שיער, ונעשים על מנת יצר הרע, דעת רוב ככל הגדולים שליט"א לאסור. וכל הנידון היה על פאות של הזקנות.

עוד כתב בספר הנזכר (חלק ב עמוד שסו) **שלכאו' נראה אם הבעל סובר כרבותיו שכתבו שפאה נכרית אסורה מן הדין, ממילא האשה צריכה ללכת אחריו, שזה ענין של חציפותא כלפי הבעל, אך הרי בשו"ת אג"מ כתב לא כן, וצ"ל שכיון שרבים נוהגים בזה היתר ורבים מן הפוסקים מתירים, לא שייכא כלל אף לדררא דחציפותא אף לדעת הבעל שמנהגו להחמיר, וברור. ואף שי"א שפאה נכרית אסורה מן הדין וכו', צ"ע דמי יכול להכריע בדבר שנחלקו בו גדולי דורות האחרונים. עכ"ד. ודבריו תמוהים מאד, ומי הם רבים מן הפוסקים המתירים, הלא רוה"פ אסרו, ועוד שכבר כתב בשו"ת יבי"א (ח"ה אה"ע סי' ה) כמה טענות ברורות, כיעו"ש. ואמנם מיעוט גדולים התירו את הפאות הישנות, אך דעת מוסף הערוך בשם הירושלמי, שהיוצאת בקפיליטין תצא בלא כתובה, ופירש קפיליטין היינו פאה נכרית. ולדבריו כל שמפורש בירושלמי וסתום בבבלי, ילמד סתום מן המפורש. ועוד שכ"ז דיברו בפאה נכרית שבזמננו, אבל לא בפאות שבזמנינו הנעשות במראה טבעי כ"כ שכל מטרותם פריצות ויצה"ר. [ועוד שאם לובשת פאה, רוצה להתאים את בגדיה ליופי הפאה, וממילא אופן הליכתה בהתאם. ואילו המטפחת בדרך כלל מונעת כ"ז, ומורה גם על התבטלות לחכמי הדורות].**

וראיתי למי שהביא משו"ת סתרי ומגיני (ח"ב סי' מוד) **שדעתו להתיר פאה נכרית. אך השמיט את עיקר דבריו שם, שמעשה שהיה שרב אחד בפולין דרש להם על איסור פאה נכרית, ושפך חמתו על אותן הנשים המכסין ראשן בפאה נכרית, ולא במצנפת כמו בימים הראשונים, וקרא עליהם "ראשי חודשים לעמך נתת זמן כפרה". וכששמעו זאת השליכו הרבה נשים מעל ראשן את הפאה נכרית, באמרם אם גם זאת לא די לנו, למה לנו להכביד את ראשינו, והולכין עכשיו בלי שום מכסה על ראשיהן. וע"ש שכתב: שבעו"ה ברוב המדינות פרקו נשים רבות מעליהן עול דת יהודית והולכות בפומבי בגילוי הראש, ולעת כזאת א"צ להחמיר עליהם וכו'. ע"ש. ותמוה שהעתיקו דברי הרב סתרי ומגיני לסייע ביד המקילות בזמנינו בפא"נ, והעלימו את תמונת המצב, דבאשכנז היה מצב קשה שהכריח להסתמך בדוחק על היתרים. דבלא זה היו הולכות בגילוי שערות הראש לגמרי. וממילא א"א להביא ראייה ממנהג כזה. וכן העידו כמה גדולים שבאירופא נשים רבות נהגו ללכת בגילוי ראש לגמרי ברה"ר, כמו שכתבו בס' שנות חיים למהרש"ק (סי' שטז), ובערוה"ש (אור"ח סי' עה), ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קלח), ובבא"ח (ש"א פ' בא הלכה יב). וכן**

העיד הגאון מנחת שבת (ס"ד פד סק"ב) דהלואי שכל הנשים ילבשו פאה נכרית, ולא יבואו לגלות שערותיהן כמו שפשתה המספחת בעוה"ר בין הרבה נשים שבזמננו, "שאפי' הנשואות ולכות פרועי ראש רח"ל".

ובירושלים היה מנהג קדום שלא לצאת לרה"ר בפאה נכרית, ונודע כי הגר"ש סלאנט והגר"ח זוננפלד הקפידו מאד על כך, ופעם בא לירושלים חכ"א שאשתו הלכה בפאה, ושלח לו הרב זוננפלד דע לך שבירושלים לא הולכים בפאה נכרית, אם אינך רוצה ללכת במנהג ירושלים תעבור מירושלים ואל תפרוץ גדר. וכך היה שמיחה באשתו והסירה את הפאה. והכוללים אז היו מקבלים חלוקה מפולניה, וכל אברך שאשתו היה הולכת עם פאה נכרית, הוציאו אותו מהכולל בהסכמת הגר"ח זוננפלד. והסכימו עמו רבי שמואל סלנט וחביריו, בכדי שלא יפרצו גדר, [הובא בספר מרא דארעא דישראל על הגר"ח זוננפלד]. וראה עוד בספר דרך שיחה להגר"ח קנייבסקי (ח"ב עמ' תעה) שהביא דברי אביו הקהילות יעקב שאמר, שבירושלים יש תקנה שלא ללכת בפאה נכרית.

וכבר הערנו במק"א עמ"ש בתשוה"נ (ח"א ס"ה תיט) שנהגו בירושלים להקדים קב"ש 40 דקות לפני השקיעה, וכשרצו להקל בזה, פירסמו גאוני ישראל שאין בכוחנו להתיר הדבר, אחר שנהגו בו ציבור בישראל לגדר וסייג, ואין לזה היתר לעולם. גם בח"ה (ס"ה ט) כתב, שזה מנהג וסייג, ונתקבלה תקנה זו, וח"ו להדליק אח"כ שזהו פורץ גדר. והעיר שאינו מוכרח מה שאמרו בשם הגר"ז, שנהג שזהו זמן איסור מלאכה בעיה"ק, ובשמיעת התקיעה על כולם להפסיק מיד לעשות מלאכה, דאפשר שהתקנה היתה שזהו זמן להדליק, ורק במלאכה בפרהסיא הרי הוא מזולזל בתקנה, אבל אין בזה איסור מלאכה, ובני הבית עדיין מותרין במלאכה בצינעא במקום צורך. ע"כ.

אולם כ"ז דוחק, שאם מותר לעשות מלאכה בצינעא, אין כאן גדר וסייג. [וראה בשו"ת יבי"א ח"ב (ארי"ח ס"ס כא) ובח"ה (ארי"ח ס"כ אה"ג), ובח"ט (ארי"ח ס"ק אה"ק בא) שכתב לדחות דברי המחמירים להצריך 40 דקות. וכ"כ בכה"ח (ס"ד רנו אות ה). ובשו"ת עמק יהושע ח"ב (ס"ס כ), ובשו"ת שמחת כהן ח"ח (חיד"ד ס"ס כב). ובשו"ת אול"צ (ח"ב בעמוד קסג). צא ולמד ממ"ש בס' תפארת בנים על הקש"ע (עמ' ח), שמעתי מפי הרה"ג ר' מנחם קליין, שהגר"ש סלאנט היה אומר שהשבת נכנסת בירושלים בשעה אחת עשרה ושלשים דקות לשעון א"י, וידוע מ"ש בכה"ח (ס"ק קלא ס"ק כ) שבשעה אחת עשרה וחמשים דקות הוא זמן השקיעה, נמצא ש-20 דקות לפני השקיעה הוא זמן כניסת השבת ע"י ההדלקה].

ויותר יש להקפיד על המנהג שלא לילך בפאה נכרית, שהרי מנהג זה, היה מנהג פשוט אצל כל התושבים בין ספרדים בין אשכנזים. לא כן המנהג להדליק 40 דקות שבודאי לא היה נחלת הכלל.

ושו"ר בתשובות ונהגות (ח"ד ס"י רצד) שבמקום שהמנהג שלא ללבוש פאה נכרית אין לשנות מהמנהג. וידוע שבשעתו התנגדו לזה גדולים ממדינות שונות, וביישוב הישן בעיה"ק אצל הרבה אנשי מעשה וגם מהספרדים מקובל להחמיר כן, אבל כשיש בזה פריצות לכ"ע איכא בזה איסור חמור, והמכסה ראשה בפאה נכרית שיש בה פריצות הוי כאלו לא מכוסה כלל, ובעו"ה הפירצה מתרחבת וגורמים ר"ל להריסת חומת הצניעות ולסילוק השכינה, ונשארים ח"ו כטרף ביד אויבינו כשמסלק ח"ו שכינתו מאתנו, ויש להשתדל בכל כח להסיר התועבה של הפאות בדרך פריצות, כמו שמצוי היום פאות משערות טבעיות, או מסולסלות וכדומה, שנעשו להתבלט בשערה, שזהו היפך ממש של מצות כיסוי הראש.

וכתב עוד, שהרי מיד אחר החופה נחשבת כנשואה, וחייבת לכסות את ראשה, ולכן נוהגים שבאה לחופה עם פאה. אבל יש להעיר על כך, שחובה שהפאה לא תהא בפריצות, כמו שער ארוך או שער טבעי וכדו', שהיא מתועבת ואסורה, והחתן נכשל בברכות לבטלה ובאיסור פריצות וחילול השם, שחוטא ומחטיא ותורתו לא מתקבלת. ומצוי גם שהכלה עושה כן בתמימות לאחר שרואה זאת אצל אחרות ונוהרת אחריהן ומחריבה בזאת את ביתה וכל עתידה. וכשידרוש ממנה צניעות, עושה טובה גדולה לה ולעתיד ביתם. עכ"ד.

צא ולמד שההיתר של פאה שנדחקו להתירו, גורם לפריצות גם בשאר הבגדים, ומזמן לזמן הולך ומוסיף, עד שצרו צעדינו מלכת ברחובותינו, והכל בזכות הפאה נכרית. וראה עוד בתשוה"נ (ח"ב ס"ה תיד) שהאריך בענין איסור פאה מצד תקרובת ע"ז. ע"ש. ובדרך הלצה אמרו, שהפאה יש בה ע"ז, גילוי עריות, ושפיכות דמים, שמכלים את ממונם להדר אותה ולחדש אותה בסכומי עתק. והכל מחמת שלא נשמעים לשורת ההלכה, ועכ"פ שאין זה רצון ה' ללכת כך.

ולענין הלכה, הנה מ"ש שם שבפאה צנועה [קצרה ומשער לא טבעין] ה"מנהג" להקל. אינו נכון, שאין בכח מנהג לקבוע הלכות היפך הדין, וכיון שדעת רזה"פ לאסור, וגם המתירים לא הקילו אלא בפאות שבזמנם, ולא בפאות שבזמנינו, ובכה"ג לא יועיל מנהג. וכבר כתב בתשובה"נ (ח"ב סי' תרצב) שכלל גדול שאין להביא ראיה ממנהג אלא כשהונהג ע"פ גדולי הדור ובהסכמתם, ולא כמו מנהגים בזמן האחרון שיסודם במדת הפקירות וכו'.

ועוד, שכמה גדולים כתבו לאסור פאה נכרית מטעם מנהג, וכמ"ש הגאון תורת שבת (סי' שג סק"י) שא"א להתיר מנהג שנהגו וגדר שגדרו בנות ישראל משנים קדמוניות, ולכן איסור גמור הוא ללכת בפאה נכרית לבהכ"נ או לרה"ר, והעושה כן נגד המנהג שנהגו בנות ישראל צריך בעלה לגרשה ואין לה כתובה. ומ"מ גם בבית ובחצר קבלו עליהן נשותינו משנים קדמוניות שלא ללכת בשום דבר הנראה ודומה לשער, ופרוץ גדר ישכנו נחש. גם בשו"ת חסד לאברהם תאומים (מהר"ת חאה"ע סי' פז) כתב, שדבר זה שאבותינו נהגו בו איסור באו פריצים וחללוהו, ופרצו גדרן של ישראל, והמכשלה הזאת תחת יד חכמי הדור, והוא איסור מה"ת וכו', וגם הרמ"א לא רצה לסמוך להקל בזה לפרוץ גדרן של ישראל. ע"כ. וכ"כ בספר שבילי דוד (או"ח סי' ב סק"ב) שבודאי שבמקומותינו אלה שהמנהג היה לאסור, ואלו המקילות ראש נהגו כן שלא ברצון חכמים, מנהג כזה אותיות גהנם, ומצוה לבטלו, וכמ"ש הדברי חיים מצאנו והמהרי"ץ חיות, שהמנהג הזה נשתררב מהאפיקורוסים ומהמתחדשים שפרצו גדרות ישראל, ושמעולם לא נשמע להקל בכל תפוצות ישראל שבמדינות פולין. גם בשו"ת דברי יציב (חיד"ד סי' נה-נו) האריך לאסור בזה גם מצד המנהג. והביא דברי זקנו הדברי חיים (ח"ב יד"ד סי' נט) שרוב האחרונים מסכימים לאסור פאה נכרית, ועוד יש לאסור מכמה טעמים. וע' כיו"ב בשו"ת תשורת שי להגאון דומ"ץ דק"ק סיגעט (בס"ס תקע).

ומ"ש בתשובות והנהגות (ח"א סי' סב) שהמחמירים בפאה יזהרו שלא יכשלו בגילוי מקצת שערות שהוא איסור תורה וכו', הנה בספר דברי שלום (עמוד שמו. באות ג) הביא בשם הגריש"א שאינו נכון, שגם בפאה יוצאות שערות, ועוד שאף אם בפאה לא יוצאות שערות ובמטפחת יוצאות שערות עדיף מטפחת, דעיקר המנהג איסור שכתב החת"ס שקבלו בשערות יוצאות חוץ לצמתן, הוא מלפנים או מאחור ולענין זה אדרבה מטפחת מכסה טפי, ומהצדדים שקשה לכסות לא דברו החת"ס ושאר הפוס' והמחמירים בזה הוא רק לכתחילה ולא בתורת מנהג איסור. והואיל ופאה נכרית הוא מחלוקת בפוסקים בעיקר ההלכה דכיסוי, אזי מטפחת עדיף משא"כ ההידור שלא יצאו מעט שערות הוא הידור במנהג על פי סוד. והאומרים שפאה נכרית המכסה את הכל עדיף על מטפחת, הם דברים בטלים. ושם (עמוד רכה) כתב עוד בשם הגר"ש אויערבך, שהשיב כנגד טענה זו, שהרי פאה נכרית כולה שער.

ועיקר הקפדת הזוה"ק הוא על מה שמתנאה בשערותיה, ולענין זה הרי מטרת הפאה היא לשם נוי והידור, וזה חמיר שבעתים. וז"ל הזוהר (פ' נשא דף קכה:): "ואתתא דאפיקת משערא דרישה לבר "לאנתקנא ביה", גרים מסכנותא לביתא, וגרים לבנהא דלא יתחשבון בדרא, וגרים מלה אחרא דשריא בביתא, מאן גרים דא ההוא שערא דאתחזי מרישה לבר, ומה בביתא האי, כ"ש בשוקא, יוכ"ש חציפותא אחרא". ודו"ק.

ובשו"ת שמש ומגן ח"ב (אהע"ז סי' טו) כתב, שהדבר ברור להלכה ולמעשה להתיר וגם "מצוה וחובה" על הנשים להתקשט לבעליהן "ולכל העולם" בהיתר, ולא להתנוול ע"י מטפחת, ויגרמו לבעליהם לתת עיניהם באחרות, וכמה חששו רז"ל והתירו הרבה איסורים שלא תתגנה האשה על בעלה. ע"כ. וע"ש שכתב שרק מעט מזעיר מהאברכים הספרדים של היום, או מחמת העוני, או מחמת "תמימותם" קיימו ויאמר לאוסרים ה' עמכם, ונמנעו מפא"נ, ומבטוחני שעוד זמן גם הם יפקחו עיניהם ודעתם לאור הזמן, ויחזרו ללבוש פא"נ. ע"כ.

ואחר המחילה מכ"ג זצ"ל, הנה מ"ש שצריכה להתקשט "לכל העולם", יש לציין בזה דברי החפץ חיים בספרו גדר עולם (פרק ד') על מה שנתפרץ בזמנו לילך בפרוע ראש "ואל יטעה אותה היצר שתינצל מן הדין מפני שהיתה צריכה לקשט עצמה לעיני בעלה, שלא תתגנה עליו, כי באמת זוהי טעות, כי זה שייך רק בביתה לבד, ולא בשוק. ועוד, דגם בביתה היה לה עצה לילך באיזה כיסוי נאה, או בפאה נכרית על ראשה ולא לגלות שערותיה. והנה כאשר נתבונן נמצא ששתי סיבות גורמות לזה העון לבא, אחד מפני העצלות שמתעצלת לטרוח בכל יום ללבוש איזה כיסוי על שער, ועוד מפני פיתוי היצר שמסיתה ליפות את עצמה לפני בני אדם, ולהתקשט בשערותיה, ועל שתיהן היא עתידה ליתן דין וחשבון וכו'". וע"ש

בהקדמה שכתב, הנה מבואר בדברי חז"ל גודל האיסור של האשה היוצאת בשוק וראשה פרוץ, דהיינו ששערותיה מגולות בלי כיסוי, מה שנשי העם אשר אנחנו יושבים בקרבו ג"כ נזהרות מזה, מצד הצניעות כידוע, עד שאמרו על זה שהוא איסור מדאורייתא. ע"כ. וע"ש בפרקים ב' ו' שהזכיר עצה זו של פאה נכרית רק בביתה, ובפרק א' ששם דן בעיקר דין פריעת הראש ברה"ר שהוא מדאורייתא, לא הזכיר עצה זו. ע"ש. ועיין באוצרות ירושלים (חלק קמ"ז) מפי נכדו של החפץ חיים, ששמע מפי זקנתו שבעלה הוא הח"ח הזהיר אותה בפירוש שלא לצאת לחוץ בפאה נכרית מגולה.

והתימה על הרב שמש ומגן זיע"א, האם כדי שלא תתגנה על בעלה נתיר שתלך ברחובה של עיר בפאה ותכשיל בחורים רבים למשוך עיניהם ולהכשל באיסורים ח"ו. ובאמת, מי שבלא"ה עיניו בחוץ ואין יראת ה' יוקדת בלבו, ואין בלבו פחד ומורא מאיסור הסתכלות בנשים, אף אם אשתו תתקשט בפא"נ, תמיד יש פתח ליצה"ר להסתכל באחרות, ומה יעזור אם אשתו לא תתגנה עליו. הרי מים גנובים ימתקו. וכבר כתבנו דמה שהשלטי גבורים השתמש בסברא זו שלא תתגנה על בעלה, הוא רק בחצר, כהבנת האחרונים הנ"ל. ואף לאותם אחרונים שהבינו בדבריו דאיירי גם ברה"ר, הרי רוב ככל האחרונים פליגי עליה, והחמירו מאד בדבר.

וע' בגמ' נזיר (מה:) דהנזירה אינה מתגלחת בעזרה שמא יתגרו בה פרחי כהונה. והיינו אף בעזרה שהשכינה שורה, אין לתת מקום ליצה"ר.

וכבר כתב בארחות צדיקים (שער א') שאשה המתקשטת לפני אנשים, בזה היא מדלקת לבם ומכנסת הרהורים בלבם, ועונשה גדול מאד שנותנת מכשול לפני רבים, הלא אסרו חכמים להסתכל בבגדי צבעונין של נשים השטוחים בכותל אפי' כשאינה מלובשת בהן, כל שכן שיש עונש גדול לאשה המתקשטת לפני אנשים המסתכלים בה.

גם השל"ה הק' (אותיות ערך צניעות) כתב, ומכל שכן האשה שהיא מחוייבת להיות צנועה ביותר, שיהיה כל כבודה בת מלך פנימה, ותסתיר עצמה מכל אדם שבעולם בכל מה דאפשר, ולא יראה ולא ימצא ולא יהיה מגולה מכל גופה אפי' משהו, שלא תכשיל שום אדם להביט בה. ע"כ.

ובס' מעם לועז (פר' וישלח) כתב, ולא תתקשט אא"כ היא מצויה בתוך ביתה, ולא כשהיא הולכת למקום אחר, ואם יש אשה שתאמר שלא איכפת לה שיסתכלו עליה, תדע בבירור שהיא חוטאת.

גם בספר קב הישר (פרק פב) כתב: וצריכות הנשים להיות צנועות וכו', שמכשילים את בני האדם ליתן בם עיניהם וכו'. ע"כ.

גם מהר"י פלאג'י ב"פ"ל (אהע"ז סי' כא סק"א) כתב, גם האשה צריכה להתרחק מן האנשים מאד מאד.

ויש ללמוד הדבר מ"ש הרמב"ם (פ"ג מהל' אישות ה"ז) שמי שהלך בעלה למדינת הים שפוסקים לה מזונות, אבל לא תכשיטים "שהרי אין לה בעל שתתקשט".

וכבר צווח על זה האדמו"ר מאונגוואר בס' בית רחל (נתיב יד) שכיום נתהפכו היוצרות שמתקשטות בחוץ ולא בבית, שכן היא דרך הרשעים. ע"ש.

ולא אותם המתירים לעצמם גם בפאה נכרית של זמנינו, אין כוונתם שלא תתגנה על בעלה, שהרי בביתה לובשת מטפחת, ורק כשיוצאת לרה"ר הולכת בפאה. ואם אכשור דרא שב"ה רבים מחמירים בכמה ענינים, אמאי לא יחוש להחמיר בענין זה. ויש המחמירים בעניני כשרות להדר אחר כשרויות מהודרות, וכן מחמירים ב"ה בחשמל כשר בשבת, אף שאיסור הנאה ממעשה שבת הוא מדרבנן, ויש כמה סברות להקל ליהנות מחשמל המיוצר בשבת, ואעפ"כ ב"ה רבים מחמירים משום חילול ה'. וכן מחמירים בענין ערלה ומעשרות שלא לסמוך על רובא, ומחמירים בשביעית דרבנן שלא לסמוך על היתרים שונים, אף שנוסדו בידי גדולי הדורות הקודמים, כמו רבי יצחק אלחנן ומהר"ל דיסקין ועוד, וא"כ אמאי לא יחוש להחמיר בספק איסור ובדבר שרוה"פ אסרוהו, וגם המתירים בדורות הקודמים, ספק אם יתירו גם בפאות של זמנינו הנעשות משער טבעי המושכות את העין, ואם יהיה אחד שיכשל ח"ו בהסתכלות אסורה, הדבר תלוי בצואר בעלה שאינו משכנע אותה בזה. וע' ברמב"ם (מצוה ל"ז מז), ובספר החינוך (מצוה שפה), ובסמ"ג (ל"ז קכח), וסמ"ק (מצוה ל). וכ"ה בב"י (אהע"ז סי' כא) בשם הארחות חיים בשם רבינו יונה. וכבר כתב

הרמב"ם (בפרק כב מהלכות איסורי ביאה ה"ח) בזה"ל: אין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב העם לפרוש, אלא מן העריות וכו', אמרו חכמים, בשעה שנצטוו ישראל על העריות, בכו, וקיבלו מצוה זו בתרעומת ובכיה, שנאמר בוכה למשפחותיו, על עסקי משפחות. ע"כ. ומקורו ביומא (עה). ע"ש. ועוד כתב שם (הלכה י'): שדעתו של אדם קרובה אצל עריות, אם נסתפק לו דבר ששמע, מורה להקל. ויש שסבורים שאשה הלובשת מטפחת אינה נמנית על המחנה החרדי, וחושבים זאת למעליותא לחבוש פאה נכרית, ועליהם יאות להליץ מ"ש במסילת ישרים (פ"א): וטעות השניה והיא קשה מן הראשונה היא שמטעה ראייתם עד שרואים הרע כאילו הוא טוב ממש, והטוב כאילו הוא רע. ומתוך כך מתחזקים ומחזיקים מעשיהם הרעים, כי אין די שחסרה מהם ראיית האמת לראות הרעה אשר נגד פניהם. אלא שנראה להם למצוא ראיות גדולות, ונסיונות מוכיחים לסברותיהם הרעות, ולדעותיהם הכוזבות, וזאת היא הרעה הגדולה המלפפתם ומביאתם אל באר שחת, והוא מה שאמר הכתוב השמן לב העם הזה ואזניו הכבד, ועיניו השע פן וגו' וכ"ז מפני היותם תחת החושך וכבושים תחת ממשלת יצרם. ע"כ. ובעניותינו בכל דור ודור מחדשים השקפות נגד דעת ההלכה, ועד שבדורינו יש שאוחזים שיש ענין שכן תורה יתהדר בפאה גויית, ובלי זה אינו נקרא בשם בן תורה, ובית של בן תורה צריך שהאשה תהיה מקושטת ברחוב ברה"ר, להיות מכשול לכל עובר. ואוי לדור שכך עלתה בימיו. שמחדשים השקפות נגד כל דברי רבותינו בש"ס ובמדרשים, על חובת צניעות האשה.

וז"ל התנחומא (פרשת וישלח ס"י יב) רבותינו אומרים אפי' בחול אינה צריכה לצאת לרשות הרבים, למה שהעם מסתכלין בה, שלא נתן הקדוש ברוך הוא תכשיטין לאשה, אלא שתהא מתקשטת בהן בתוך ביתה, שאין נותנין פירצה לפני הכשר, לפיכך כתיב כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה יד), ואם עשתה והצניעה עצמה וזכתה, ממשבצות זהב לבושה (שם). אמר רבי לוי זכתה שתעמיד כהנים שהם לובשים בגדי כהונה גדולה, ואין משבצות אלא בגדי כהונה, שנאמר ועשית משבצות זהב (שמות כח ג), וכבר נאמר מן הדבר הזה רמז בתורה שלא תהא אשה מהלכת בשוק הרבה, מנין, שכן כתיב ויברך אותם אלהים וגו' וכו'. אבל אם הרבתה רגל והיתה יוצאה לשוק, סוף באה לידי קלקל, לידי זנות, וכך אתה מוצא בדינה בת יעקב, כל זמן שהיתה יושבת בבית לא נתקלקלה בעבירה, אבל כיון שיצאה לשוק גרמה לעצמה לבא לידי קלקלה. ע"כ. והובא ברוקח (הלכות חסידות שורש קדושת ה'). ובתנחומא (פ' במדבר ס"ג ג) איתא, מכאן אמרו רבותינו כל כלה שהיא מצנעת עצמה אפי' ישראלית ראויה שתנשא לכהן ותעמיד כהנים גדולים שנאמר ממשבצות זהב לבושה.

ובים של שלמה (יבמות פ"ח ס"י ט) כתב, ומכאן משמע שדרך אשה חשובה להיות צנועה, ואפי' כשהיא בדרך תדחיק בכל מה שתוכל להיות פנימה ע"ש. ובטור (אה"ע ס"י עג) כתב בשם המדרש שכל אשה יש לה לצאת לבית אביה לבקרה ולבית המשתה ולגמול חסד לריעותיה ולקרובותיה כדי שיבואו גם הם לה, שאינה כמי שהיא בבית הסוהר שלא תצא ולא תבא, אבל גנאי לאשה שתהא יוצאת תמיד בחוץ פעם בחוץ פעם ברחובות, ויש לבעל למנוע לאשתו מזה שלא יניחנה לצאת אלא כמו פעם בחודש או פעמים בחודש כפי הצורך שאין יופי לאשה אלא לישיב בזוית ביתה שנאמר כל כבודה בת מלך פנימה, עכ"ל.

ובמדרש (ויק"ר פ"ב) וכן בגמ' (יומא מז). איתא, ז' בנים היו לה לקמחית וכולם שמשו בכהונה גדולה, שלחו אחריה אמרו לה מה מעשים טובים יש בידך, אמרה להם מעולם לא ראו קורות בתי שערות ראשי, ואמרת חלוקי. וזה אפי' בבית. ובתמר כתיב כי כסתה פניה בבית חמיה.

וראה בשו"ת משנה הלכות (חלק י"ז ס"ח כח) שכתב לנכון, ובהיותינו בענין שלא יתקשטו ויצאו לשוק לא אוכל להתאפק מלדבר אודות מנהג הרע שרוב הנשים כשהן בבית הולכות מגוללות כאחת הפחותות, וכשיוצאות לשוק או הולכות לבית המשתה לובשות ומקשטות את עצמם בכל מיני קישוטים, האמנם זה היפך דעת תורה, ובגמ' (שבת סד:) איתא, בקושי התירו לה להתקשט בימי נדתה אלא כדי שלא תתגנה על בעלה. וכך נפסק באמת ברמב"ם (הל' אישות פ"ג ה"ז) ובש"ע (אה"ע ס"י ע ס"ה) שהאשה שהלך בעלה למדינת הים ופסקו לה בית דין מזונות וכסות וכלי בית ושכר דירה אין נותנין לה כסף לתכשיטים, שהרי אין לה בעל שתתקשט לו. ע"כ.

ובספר הליכ"ע (ח"ד עמוד ער) כתב: "אסור לאשה נשואה לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית שעל ראשה, בין בחול בין בשבת, אלא דוקא כשראשה מכוסה במטפחת או בכובע. או שהפאה נכרית מכוסה כדת

ע"י מטפחת או כובע. והעובדות ע"ז צריך להוכיחן עד שיחזרו בהן". ושם במקורות (אות יג), שודאי שפאה נכרית אסור לצאת בה לרה"ר כמ"ש גדולי האחרונים, ע"פ דברי בעל מוסף הערוך, וכ"כ הגר"א, ועוד רבים ועצומים וכו' (עש"ב). וכן תפסו גאוני ספרד וכו' (עש"ב), ואחרי הודיע ה' אותנו כל זאת מי הוא זה אשר יערב אל לבו לעשות מעשה להקל נגד כל אריותא אלין. ודלא כמ"ש להקל בשו"ת שמש ומגן ח"ב (חאה"ע ס"ט טו והלאה) מפני שנעלמו ממנו דברי כל האחרונים הנ"ל. וכבר פרסמנו האיסור בכמה מקומות ותלי"ת רבות בנות הסירו הפאה מעל ראשן, ולבשו מטפחת כדת. ישמע חכם ויוסף לקח. ע"כ.

ובמכתב קול קורא (בחודש אדר א' תשמ"ט) כתב מרן: "יש לאסור בכל תוקף לצאת בפאה לרה"ר, ובפרט בדורות הללו שעושים את הפאות במומחיות רבה, עד שלא ניכר כלל אם האשה הולכת בשערותיה הטבעיות בגילוי ראש או בפאה נכרית, וגם השחקניות הפרוצות מתקשטות בפאות נכריות, בודאי שיש בזה פריצות להתדמות לחצופות אלו שפרצו כל גורי המוסר. ובדברים הללו יש להחמיר בכל תוקף, והדבר פלא שיש אנשים המחפשים חומרות ע"ג חומרות בשאר העניינים ובנושא חשוב כזה נהגו להקל נגד כל הפוסקים. ומצוה לפרסם חומר האיסור ושומע לנו ישכון בטח, וישא ברכה מאת ה'". עכ"ד.

ובספר מאור ישראל ח"ב (ביצה ל.) כתב: "והנה בספרי שו"ת יבי"א (ח"ה חאה"ע ס"ה ה) הארכתי בס"ד להביא ראיות מכמה גדולים לאסור לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, ושכן מוכח מהירושלמי (פרק המדיר) לפירוש בעל מוסף הערוך. ורבות בנות עשו חיל ושמעו לקולי, וחזרו לנהוג כמנהג הנשים הצנועות ולחבוש לראשן כובע או מטפחת. וגם מאלה שהיו יוצאות לרה"ר עם פאה נכרית לראשן חזרו בתשובה, כי סבורות היו שהדבר מותר ע"פ הדין, בראותן שכן נהגו קצת מורות של בית הספר החרדי "בית יעקב", וכשנודע להן דברינו בתשובה הנ"ל. ובפרט ממ"ש הגאון ר' צבי הירש הלוי איש הורוויץ בשו"ת לחמי תורה (דף ד סע"ב דף יט ע"ד) שכ' וז"ל: וראוי להודיע גדול המכשלה של המנהג הרע שנתפשט זה כמה שנים לצאת לרה"ר בפאה נכרית. אשר זה מכבר יצא אדוני אבי הגאון בעל ההפלאה זצ"ל, בצירוף חברי בית דינו והחרימו את הנשים הלובשות פאה נכרית לראשן ויוצאות בהן לרשות הרבים, וכ"ש היוצאות בשערות עצמן בגילוי ראש. עכ"ד. אז חזרו בהן, ובפרט הנשים הספרדיות, השומעות לקול מורים. ואין לטעון משום מוטב שיהיו שוגגים ולא מזידים, דק"ל שאם ספק שמא יקבלו חייבים למחות בידם. ועוד דדוקא כשכולם שוגגים הלא"ה מצוה למחות בידם כדי להזהיר אחרים שלא ילמדו מהם ויבאו לידי מכשול. ומהר"ש קלוגר כתב שאם הדבר מפורסם, וכשיראו שתלמידי חכמים שותקים יאמרו ש"מ דניחא להו וילמדו לעשות כן, חייבים למחות בהם, ולבטל מנהגם. ע"ש. וכן דייק בשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ה (ס"א, דף ג.) מתשו' הרמב"ם. ע"ש. ומהר"ם מרוטנבורג כתב, שלא אמרו מוטב שיהיו שוגגין אלא בדורותם, אבל בדורותינו שמקילים בכמה דברים ראוי לעשות סייג לתורה, ואפי' בדרכן מחינן וקנסינן להו דלא לעברו כלל. ושכן איתא בירושלמי. ונכון. ע"כ. ומה שפקפק על זה בס' טהרת המים (דף לד ע"ג), כבר השיב עליו לנכון בשו"ת פני יצחק ח"ה (ס"א דף ד:). ע"ש. ומכ"ז הדבר ברור שמצוה לפרסם ברבים האיסור של "פאה נכרית", אשר כמה וכמה מאשלי רברבי כתבו לאסור. והובאו ביבי"א הנ"ל. ע"כ.

וכתב עוד (יבי"א שם): "וכל אשה המקבלת עליה לשמור לעשות ככל דברי רבותינו הפוסקים שאסרו הדבר בכל תוקף, ולצאת אך ורק בכובע או מטפחת המכסה את כל ראשה, תתברך בכל הברכות שבתורה, ובמזוני רויחי ובבני סמיכי, ותזכה לראות זרע קודש בנים גדולים בתורה ויראת ה' טהורה, מורי הוראות בישראל". ובתוכן העניינים שם כתב: "וכל אשה הנמנעת לצאת בפאה נכרית ולובשת כובע או מטפחת, תזכה לראות זרע קודש בנים גדולים בתורה ויראת ה' טהורה אשר כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'".

וכן בהסכמה לספר דבר ה' על הפאה, כתב: "וכל אשה המקבלת עליה לכסות את ראשה בכובע או במטפחת, תתברך בכל הברכות שבתורה במזוני רויחי ובבני סמיכי, ותזכה לראות זרע קודש בנים גדולים בתורה וביראת ה' טהורה מורי הוראות בישראל". עכ"ל. ואכן מי שיש בה אמונת חכמים תוכל להתברך בברכת החכמים.

ובספר מעדני מלך (פ"ח כיסוי הראש) הביא מדברי מרן בשיעורו שאמר: הנה ידוע שמגמת ההלכה להקל ע"פ ההלכה, וללכת בכוחא דהיתרא, כל שהוא ע"פ שורת ההלכה. אך בדין פא"נ אין מקום לילך לקולא,

אחר שהוא דין מפורש בגמ' לפי פירוש [בעל מוסף] הערוך, וכל שאר הפוסקים שנהרו אחריו, והפוס' שהתירו בפאות הישנות, אילו ראו דברי הירושלמי היו חוזרים בהם גם בפאות הישנות, שלבשו לפני שבעים שנה, וגם על הפאות האלו כתב הדברי חיים שזה מעשה שחקניות ועוברות משום בחוקותיהם לא תלכו, וכ"כ מהר"ץ חיות והיעב"ץ. וכ"ש בפאות של היום.

ואחד מרבני ישיבת בית שמעיה בב"ב כתב לנו קונטרס הערות על דברינו אלו, במה שנדפס בילקו"י חופה וקידושין, ובין היתר העיר, דאף שנראה לאסור את הפאה, וכל אשה יראת ה' צריכה לחוש לדעת כל הפוס' האוסרים, מ"מ מדוחק השעה שמא יש לסמוך על כך שכלל בדינו, שלענין הכרעת ההלכה יש ללכת אחר מיעוט הפוסקים המפורסמים, כמו המג"א והמשנ"ב, "ולא להסתמך על תשובות נדחות של אחרונים". וכיון שהם התירו פאה נכרית, כך יש להורות. אלא שלספרדים נראה דלא שייך להקל, וכדעת גדולי הספרדים. ובלא"ה אין נפ"מ בזה, דפאות של זמנינו לכ"ע אסור. ואף שפאה היא ענין של נוי, בדורות הקודמים היתה יפוי מסוג של בגד צבעונים, אך לא היתה בגדר ערוה, מחמת המראה הטבעי ומחמת העיצוב. וכבר העירו שכל מטרתם בשביל היופי. עכ"ד.

ותמוה, מהיכן המציא כלל זה שיש לילך אחר מיעוט פוסקים הנז', ולהתעלם מדברי רוב ככל גדולי הדורות, אטו אפשר למישקל גברי בין גדולי הדורות, ומנין לו שגדולי הפוסקים המפורסמים הם רק: המג"א וא"ר ול"ח ופמ"ג ומשנ"ב. ומה עם חכמי הספרדים. ומי יכול לקבוע מי הם גדולי הפוסקים ואין זולתם. ומה בכך שבליטא לא היו ספרי הספרדים. ומה שהם בחרו בכמה פוסקים, אין זה מחייב את הכל להתעלם מגדולי פוסקי ספרד, כמו מהר"ם בן חביב, מחנה אפרים, מרן החיד"א, החקרי לב, ועוד רבים רבים. ואין לנו לומר שרק הפוסקים המודפסים על הש"ע הם בלבד ש"התקבלו", והם בלבד שהיתה עליהם "מסורת". [נדברים אלו לא ניתן להעלותם על הכתב, אך בעוה"ר בעניי הדורות האחרונים, אלו דברים שנשמעים מפי תופסי' תורה. וזו טעות, כי לא ידעו ולא יבינו את גודל תורתם גם של גאוני ספרד]. וכ"ז מחמת שאין עוסקים בדברי הפוסקים, ולא זכו לשימוש חכמים בדברי תשובות הפוסקים, כמו גינת ורדים, חיים ביד, לב חיים, חקרי לב, תעלומות לב, רב פעלים, ועוד ועוד.

וברור שיש לנו לילך אחר רוב ככל הפוסקים שבכל הדורות, וכמבואר בדברי מרן הב"י בהקדמתו, וקדם לו רבינו הרשב"א בתשובה ח"ב (סי' שכב) שכתב: "אלא בכל מקום ובכל זמן הולכין אחר רוב חכמה ורוב מנין". וביאר, שצריך לבטל דעתו מפני דעת הפוסקים, ושאיין לחלוק עליהם מכח סברא, ואל החכמים שומעין בכל זמן, שהרי כתוב ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. ואפי' אומרים על הימין שהוא שמאל, כלומר, אפי' על מה שיראה בעיניך שהוא ימין, והם אומרים שאינה אלא שמאל, שמע להם. ע"כ.

וכ"כ עוד הרשב"א (ח"א סי' רנג) שבמחלו' הפוסקים הולכים אחר הרוב, ע"ש. והרי כל מח' הפוס' הוא מח' שלא פנים בפנים, שאין בו דין ביטול ברוב כמו דיינים.

ועוד כתב בתשובות החדשות (מכ"י סי' קט) : ובמצות התורה ופירושיה ודקדוקיהן אי אפשר שלא תקבע לנו התורה עמוד אחד שנסמוך עליו, והוא מה שכתוב אחרי רבים להטות, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל, לפי שאין כל הדעות שוות, וכל אחד יפרש כדעתו, ונמצאו מחלוקות רבים בישראל בכל מצוה ומצוה, ויתבטלו כוונות התורה, וכדברי רשב"ג שהתנצל בזה כשעמד עליו נחשול שבים לטבעו, ואמר גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. ע"כ. ומשמע שה"ה בכל הדורות גבי מחלוקת הפוס'. ועוד האריך בזה הרשב"א שם (סי' שסז) עש"ב. ובהכרח כ"ז אמור על כל הדורות, שהרי מבאר הרשב"א שא"א שלא תקבע לנו התורה עמוד אחד שנסמוך עליו וכו'.

ובשו"ת התשב"ץ (ח"ג סי' לז) כתב, שלפסוק כרבים לגבי יחיד הוא מצוה מה"ת שנאמר אחרי רבים להטות. ובשו"ת מן השמים בכמה דוכתי השיבו כן לגבי מח' הפוס'. (שם סי' לא. סי' נז). וכ"כ מהר"ק (שורש ה).

גם בהקדמת ספר האגור כתב, שערך את ההלכות "על פי רוב הדעות הנמצאים בחבורים אשר הם חשובים בעיני חכמי הדור, ומזולתם לא חשתי כי הם בטלים ברוב בנין וברוב מנין". עכ"ל.

וכ"כ בשו"ת הרא"ם (סי' מז) לגבי מחלוקת הפוס', שיש לנו יתד התקועה במקום נאמן אשר כתב משה בתורה מפי הגבורה אחרי רבים להטות.

וכתב בשו"ת מהריט"ץ החדשות (סי' צד) שאפי' אם רובא דמנכר מן הפוס' סוברים סברא אחת, אין לתופס לומר קים לי כמיעוט, לעבור על דברי תורה שאמרה אחרי רבים להטות.

וע"ע למהריב"ל (ח"א סי' עה) שכתב, וכיון דחזינן פלוגתא דרבוותא מערכה מול מערכה, יש ללכת אחר הכלל והמסורת אשר מסרו לנו הרבנים האחרונים, דבזמנים האלו אין איש עמנו שיוכל להכריע בין הפוסקים והגאונים אבות העולם, ומי הוא זה ואי זה הוא אשר ערב אל לבו ולסמוך על דעתו ועל סברתו לומר קים וכו'.

וז"ל מהר"י פראג"י (סי' סא): יש לנו לדון על פי התורה שנאמר אחרי רבים להטות, או על פי רב המקום, שזהו דין התורה שניתנה מהר סיני. וכמו שאצלנו מעולם לא נשמע דין קים לי, אלא מעולם אנו הולכים בשיטת רבינו הגדול רבן של כל ישראל מוהר"י קארו ז"ל. ועל זה שלחנו לחכמי מצרים והסכימו כל רבני מצרים לדעת מורי ורבי זלה"ה. ואין לדון בקים לי אלא ע"פ התורה. ובאותן הימים נתברר לנו מפי מגידי אמת שבשנים קדמוניות, שבעיר צפת תוב"ב הסכימו כל הרבנים שהיו בתוכה, והחרימו חרם חמור שלא ידין שום דין על פי קים לי אלא הדין יפסק על פי התורה אחרי רבים או ע"פ מרי דאתרא. ועתה מקרוב כמו ארבע או חמש שנים עבר עלינו חכם מא"י תוב"ב והייתי מדבר עמו, ונתגלגלו הדברים, ונזכר ענין דקים לי, ואמר לי החכם הזה, אני ראיתי בצפת הסכמה כתובה מימי רבינו יוסף קארו זלה"ה בהסכמת כל הרבנים שהיו שם וכולם חתומים בה שאין שום דין בקים לי, והחרימו ע"ז חרם חמור אלא הדין יפסק הדין על פי מארי דאתרא, ובמקום שאין להם רב יפסוק הדין על פי גזרת התורה אחרי רבים להטות. ע"כ. מבואר שהיה פשוט אצל כל גדולי עולם שזהו דין וגזירת התורה ללכת אחרי רוב פוסקים, ואף הטילו חרם על זה.

והגר"ח פ' בשו"ת חיים ביד (סי' א) כתב: וידוע מ"ש הרמב"ן בס' המצות ובפ"י עה"ת (פ' שופטים), והחינוך (פ' משפטים ופ' שופטים), ורבינו בחיי, והרא"ם ז"ל, שעיקר גזרת הבורא שגזר אחרי רבים להטות הוא אפי' טעו ואינו דין אמת לאמתו, וכמ"ש הרב הגדול מ"ז בספר חקרי לב (י"ד ח"א סי' פ"ד דקכ"ו).

ובשו"ת חקרי לב (אר"ח סי' צו) האריך בזה, שזה מה"ת, מציווי התורה של אחרי רבים להטות, וכל כללי פסקי ההלכה הכל הוא ע"פ כלל זה או רוב מנין או רוב חכמה שגם הוא חשוב כמו רוב. והורו רבותינו הראשונים דרוב מנין עדיף.

עוד כתב בחקרי לב (מהר"ב י"ד סי' ט), שאפי' הכלל שכלל לנו מרן ללכת בתר תרי עמודי הוראה מתוך תלת נגד רוח"פ, אינו מוסכם בכמה ארצות ובפרט בעירינו אומיר, אלא כל הפוסקים הם רבותינו, ובאיסור והיתר אזלינן בתר רוח"פ ובממון אחר המוחזק. ע"כ. והיינו שבכמה ארצות בחו"ל העדיפו רוב מנין של הפוסקים מאשר רוב בנין. [וע"ע בשו"ת מטה יוסף (י"ד סי' ב) שדבר שהוא מחלוקת בין הפוס', אין יכולים לסמוך על חכ"א אא"כ הוא גדול בדורו או מרא דאתרא. ע"כ. והיינו שצריכים ללכת אחר רוח"פ אפי' נגד דעת רבם].

ובשו"ת ויוסף אברהם דיין (סי' כז) כתב, וכבר כתבתי דמון ז"ל דקבלנו הוראותיו, לפי שהוא הולך אחר הרוב כמ"ש בהקדמתו, והכתוב מסייעו אחרי רבים להטות כמ"ש הרדב"ז (ח"א סי' קטז) ול"ל קים לי, ולפ"ז ה"ה לגבי הוראות מרן בתשובה, דמון לא חזר בו מדרכו לילך אחר הרוב, ומ"ש הרב שער המים ששמע ש"א שלא קבלנו הוראות מרן בתשובה, אין טעם בדבר, כי למה יגרע מ"ש בתשובה, כיון שהולך אחר רבים, ואת"ל וכו'. וכמה דינים חידש מרן בב"י וקיבלנו אותם.

וכ"כ בחוט המשולש (בשו"ת תשב"ץ חלק ד. טור ג סי' לה). שזה הוא תלמודינו, תנאים ואמוראים חולקים בכל מקום, וכן הגאונים והפוסקים ז"ל, תמיד חולקים, הללו אוסרין והללו מתירין הללו מטמאין והללו מטהרין, ותורתנו הקדושה הקדימה תקנה לזה במאמרם אחרי רבים להטות, ואמרה כי יפלא ממך דבר למשפט וכו', דקמי שמיא גליא שיחלקו החכמים בדעותיהם בהבנת פרטי הדינים, ומצות התורה שתהיה ההכרעה ע"פ הרוב. וע"ש להדיא שה"ה לגבי מח' הפוס'.

ונודע מ"ש בגט פשוט בכלליו, דדין אחרי רבים להטות נאמר רק בדיינים הנושאים ונותנים פא"פ, ולא בספרי הפוסקים. אולם ברור שכוונתו לגבי דין תורה, אבל רבותינו הנהיגו בכל הדורות לילך אחר רוח"פ אף שלא נשאו פא"פ.

ועוד יש להאריך בזה, אך מסורת הפסיקה ברורה היא בידינו, וע"פ מרן הב"י, וע"י הלימוד היטב בב"י זה בחינת שימוש חכמים, לראות איך מרן הב"י עמו עוז ותושיה להכריע בין רבותינו, ולומד את דרך ההכרעה הנכונה. ומרן ג"כ ייסד את חיבורו בעיקר על רוב מנין ורוב בנין של הפוסקים. וידועים בזה דברי החזו"א שלא שייך בזה רוב כ"כ, ואכמ"ל. וע"ע בחזו"א (שביעית סי' כג אות ה) שכתב, דבזמן מרן ז"ל היו נוהגים לקבוע ההוראה ע"פ קיבוץ דעות כל החכמים, וכמו שנהג מרן הב"י ורמ"א ושאר החכמים, אך מסורת הפסיקה מסורה היא בידינו מפי רבותינו הפוסקים דור אחר דור. ובשו"ת יבי"א ח"ב (ארי"ח סי' יב אות ג) כתב, וע' בתשובת חקרי לב (ח"א מו"ד סי' פב) שהאריך למעניתו בד"ז, והעלה שאף בכל מחלו' הפוסקים אזלינן בתר רובא דרבוותא. ועש"ע (בסי' עז, דק"י ע"ג). וכעת אמ"א, וזה שלא כמו שפשוט לו להחזו"א (עולה, ר"ס יז) שאין בזה דין רוב.

והרב שטרנבוך בספר דת והלכה חלק על מה שנתבאר ביבי"א ובילקו"י מהדור' תשל"א, והתיר לכתחלה חבישת פאה נכרית לאשה נשואה, וטען כי אותן הנשים ההולכות במטפחת נכשלות באיסור חמור יותר של שער באשה ערוה, במה שמגלות ב' אצבעות משערן כלפי פנים, ולדעתו הוא איסור דאורייתא, וחמור מחבישת פאה נכרית. והסתמך על החת"ס (ס"ל) ועוד אחרונים שאסרו לגלות משערות הראש אפי' מעט. ע"כ. [ובספרו תשו"ה ח"ז סי' רצד כתב דבפ"נ שבזמנינו אין להקל].

ולהמבואר הרי שרוה"פ כתבו להדיא לאסור חבישת פאה נכרית לאשה נשואה, ואי אפשר לנו בתראי דבתראי לחלוק על כל אותם גדולי עולם, שהם רוה"פ המפורסמים. ומה שטען לגבי גילוי ב' אצבעות לאשה נשואה הנה מנהג הספרדים מיוסד על פי דעת הערוך הרשב"א, ועוד ראשונים, וכן מהר"ם אלאשקר ותשורת שי ואג"מ, שכתבו להתיר בזה. וז"ל הערוך (ערוך בת צידעא) פירוש, כשהאשה קולעת שיערה כולן משיירת ממנו דבר מועט בין אזניה לפדחתה כנגד צדעיה, ומביאה סיד טרוף כשהוא חבוט, וטחה אותו שער, ואינה קולעת אותו, אלא מטילה אותו כנגד פניה, זה עושה בת עניים, אבל עשירה שורקתו בבשמים בשמן טוב, שיתחברו שערות זו בזו, ולא תהיינה כאבילות, ויתייפו. ע"כ. ולשון הערוך כתבו גם הריטב"א (ברכות כד.) והמאירי שם, והשיטה מקובצת שם, והנימוק"י, וההשלמה, וספר המאורות, וספר הבתים (הלכות ק"ש). הרי שמותר לשייר מעט מהשיער שאינו מתכסה בכיסוי ראש ולטפח אותו לנוי. וכ"כ הר"ן (תענית דף י: מדפי הרי"ף) בשם בעל העיטור. וכ"כ בצרור החיים (דרך ראשון סי' יב) ובארחות חיים (הל' ק"ש). וכ"ה במג"א (סי' עה סק"ד).

וז"ל הרשב"א בברכות (כד.): והא דאמר רב יצחק טפח באשה ערוה, ואוקימנא באשתו ובק"ש, פירש הראב"ד ז"ל, דאפשר דוקא ממקום צנוע שבה, ועלה קאתי ר"ח למימר דשוק באשה מקום צנוע, וערוה הוא, ואפי' לגבי בעלה, אע"פ שאינו מקום צנוע באיש. אבל פניה ידיה ורגליה וקול דיבורה שאינו זמר, ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה, אין חוששין להם, מפני שהוא רגיל בהן ולא טריד, ובאשה אחרת אסור להסתכל בשום מקום, ואפי' באצבע קטנה ובשערה. ואסור לשמוע אפי' קול דיבורה וכו'. ע"כ.

ויש לדיוק מדבריו, שגם במקומו ובזמנו של הרשב"א היו נוהגות הנשים הנשואות להוציא שער מחוץ לצמתן, שהרי כתב "ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה", ומלשון זה משמע שאינו מתכסה כלל, אף ברה"ר. וכן מוכח ממה שדימה שערה שמחוץ לצמתה לפניה וידיה, והא ודאי שפניה וידיה היו מגולים אף ברה"ר, וה"ה מעט משערה שחוץ לצמתה, דהא בחדא מחתא מחתינהו. וה"ט שמאחר שנהגו בזה לית לן בה. ולא ניתנה תורה למלאכי השרת להקפיד שלא יצא מפדחתה שום שערה. ועיקר כוונת התורה שלא תצא לרה"ר בגילוי ראש. [ומ"ש הרשב"א "רגליה", צ"ל דהיינו כפות רגליה שהיו נוהגים ללכת בזמנם בארצות ישמעאל יחפים, כידוע. ודו"ק]. וכן מבואר עוד ממ"ש אח"כ הרשב"א "ובאשה אחרת אסור להסתכל בשום מקום ואפי' באצבע קטנה ובשערה". והיינו שאין להתבונן באשה אחרת אפי' במקומות המגולים שבה כמו אצבע קטנה ושערה. ואם כל שערה היה צריך להיות מכוסה לגמרי, א"כ מאי רבותא שלא להסתכל בשערה של אשה אחרת יותר משאר מקומות המכוסים. אלא ע"כ שהיה מנהג הנשים פשוט להוציא מעט משערה החוצה אף ברה"ר. [ואף דאיירי לגבי אשתו ולקרוא ק"ש כנגדה, מ"מ דוק בטעמא דמילתא, והרשב"א הישווה פניה ידיה ורגליה לשער שחוץ לצמתה, וכשם שפניה ידיה ורגליה בודאי שאסור בהתבוננות, אבל אין בזה משום טפח באשה ערוה, ה"ה בשער היוצא מחוץ לצמתה, שדינו כפניה ידיה ורגליה שבהתבוננות היאך יהיה מותר, אבל בראייה בעלמא דין הצמה כדין פניה וידיה. וגם הלשון שכתב, שאינו מתכסה, משמע שכך היו רגילים לגלות, שהרי לדעת הש"ס

בביתה בלא"ה מותר לה לגלות כל שערה, ומאי קמ"ל בשער שחונן לצמתה, וע"כ דשער זה "שאינו מתכסה" היינו גם ביוצאת לרה"ר].

וכן מבואר בתשובת מהר"ם אלשקר (ס"ה לה) בזה"ל: שאלה אם יש לחוש לאלו הנשים שנהגו לגלות שערן מחונן לצמתן, להתנאות בו, לפי מה ששמענו מי שהורה ואמר כי שקר נחלו אמותינו הנהגות לגלותו, כי הוא איסור גמור, ובפי' אמרו ז"ל שער באשה ערוה, ולכן ראוי להוכיחן ולהזהירן שלא לגלותו. תשובה, איברא דאין בית מיחוש לאותו שער כלל, כיון שנהגו לגלותו ואפי' לק"ש. וההיא דשער באשה ערוה לא מיידי אלא בשער שדרך האשה לכסותו, דומיא דטפת. והכי איתא בגמ' וכו', כלומר דאם אשת איש היא ומתכוין ליהנות, אפי' באצבע קטנה שאין דרכו להיות מכוסה אסור להסתכל וכו', ומשני לא צריכא לאשתו ולק"ש, פירוש, דאם טפח מגולה בה לא יקרא ק"ש כנגדה. ואמרינן נמי התם, שוק באשה ערוה. קול באשה ערוה. שער באשה ערוה. ואיכא מאן דמפרש דכל הני נמי לענין ק"ש אמרינן להו. ואיכא מאן דמפרש, דלא איירי לענין ק"ש אלא טפח דוקא וכו'. ולדברי כולם אין באותו שער שום חשש איסור כלל, דמאן דמוקים להו באשת איש, אנן לאו באשת איש עסקינן, ומאן דמוקים לה באשתו לא נאסר אלא לק"ש, ודבר שדרכו להיות מכוסה דמקפיד עליה ואתי לידי הרהור. אבל דבר שדרכו להיות מגולה, דלבו גס בה, מותר, ואפי' לק"ש. וכן כתבו המפרשים. וכ"כ הראב"ה, דכל אלו שהזכרנו לערוה דוקא בדבר שאינו רגילות להגלות, אבל בתולה הרגילה בגילוי השער לא חיישינן דליכא הרהור. ע"כ. וכן הסכימו המרדכי והרא"ש, "והכל כפי המנהגות והמקומות". וכתב הרשב"א בחי' שם, והא דאמר רבי יצחק טפח באשה ערוה וכו', אבל פניה ידיה ורגליה וקול דיבורה שאינו זמר, "ושערה חונן לצמתה" שאינו מתכסה, אין חוששין להם, מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד, ובאשה אחרת אסור להסתכל אפי' באצבע קטנה ובשערה, ע"כ. [א.ה. והיינו בהסתכלות דוקא, אבל לא אסר בהבטה בעלמא].

וכ"כ האורחות חיים, דפניה ידיה ורגליה ושערה מחונן לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להם, מפני שהוא רגיל בהן. וכן שמעתי שכתב בעל המכתם. [וכן כתבו המאירי הריטב"א והרא"ה]. ולדברי כולם אין בו צד איסור כלל, והתירוהו אפי' לק"ש, והעידו שנהגו לגלותו, ובודאי כי כן היו נוהגות בנות ישראל בימי חכמי המשנה והתלמוד, ואפשר דאפי' בעודן על אדמתן בזמן שבית המקדש קיים, כדאיתא בפרק חזקת הבתים וכו', ופירש הערוך, כשהאשה קולעת שערה משיירת ממנו דבר מועט, בין אזניה לפדחתה כנגד צדעתה, ומביאה סיד טרוף כשהוא חבוט, וטחה אותו שער ואינה קולעת אותו, אלא מטילה כנגד פניה. זה עושה בת עניים. אבל עשירה שורקתו בבשמים ובשמן טוב כדי שיתחברו שערות זו בזו, ולא תהיה כאבלות ויתפפו, ע"כ. וזה המנהג בעצמו הוא מנהג הנשים היום, שהאשה קולעת כל שערה ומשיירת "שער הצדעים יורד על פניה" והוא הנקרא בלשון חכמים בת צידעא. וכל מה שתמצא בספר הזהור מקפיד על גלוי שער האשה, אפשר דבשער שדרכה לכסותו משתעי, דבגמ' סתמא נמי קאמר, ואמרינן דלא איתמר אלא במה שדרכה לכסות ולק"ש. ואם יש דבר אחר, אנן אתלמודא ואמנהגא סמכינן. ובואו ונצווה על אלו האוסרים אותו שער לאשה בתוך ביתה מההיא דשער באשה ערוה בבלי דעת, באי זה שער אמרו ולמאי הילכתא איתמ' בגמ', ואלא מעתה לפי דרכם שער גבות עיניה נמי היה להם לאסור וכו', וכל שכן פניה ידיה ורגליה דהוה להו נמי למיסרן, ומאי שנא אותו שער, ואי משום דדרכן להיות מגולין, האי נמי דרכו להיות מגולה. ואי לא איירו אלא באשת איש ובמסתכל ומתכוין ליהנות, אטו באשת איש וברשיעי עסקינן, ובבירור אמרו דאפי' באצבע קטנה אסור להסתכל וכו', אלא שדברי אלו בטלין הם, דלית בהו מששא כלל. דכיון שנהגו לגלותו מימי עולם ומשנים קדמוניות, ברוב תפוצות הגולה שתחת יד ישמעאל ואין בידו למחות, איך עלה בלבו לאוסרו וכו'. ואפי' אותן הנשים שבאו מגורשות מארצות הערלים שהיו נוהגות לכסותו כשהיו שם, אין להזהירן שלא לגלותו כיון שקבעו דירתן בכאן. וכל שכן דאפי' בארצן לא היו מכסות אותו משום איסור, אלא שלא היה מנהג ארצן לגלותו, דאפי' רוב הגויות לא היו נוהגות לגלותו וכו', ובכמה וכמה דברים הקילו רבותינו כדי שלא תתגנה האשה על בעלה. עכת"ד.

ומבואר יוצא מדבריו, שבדבר זה הכל תלוי במנהג, דאי אפשר לצמצם שלא יצאו מעט שערות חונן לצמתן, ולכן אם מנהג אותו מקום לגלות שער צמתן, אין לאוסרו. ולפי המבואר להלן לאו דוקא שער היוצא חונן לצמתן, אלא גם מעט שער היוצא כנגד הפנים, שאם מנהג המקום להקל בזה, ליכא בזה הרהור, ודמי לפניה ידיה ורגליה.

שוב ראיתי בשו"ת אג"מ (אהע"ז ח"א סי' נח) שכתב, דכוונת הרשב"א שכנגד השערות שמחוץ לצמתה שאינה מתכסה, אין חוששין להם, מפני שהוא רגיל בהן ולא טריד, ואפשר שהוא אף ביוצאות טפח, שכן יותר משמע שם ברשב"א דקאי על טפח באשה, שמסיק דוקא ממקום צנוע, אבל פניה ידיה ורגליה וקול דיבורה ושערה מחוץ לצמתה, שאינה מתכסה, אין חוששין להם, משמע שהוא אף בטפח. והנה דין כיסוי השער נלמד מדכתיב ופרע ראש האשה וכו', ופשוט שאין למילף מקרא זה איסור אלא מה שצריך הכהן לפרוע בראש הסוטה וכו', וכיון שבדין מקומות המכוסים יש חילוק בין טפח לפחות לענין ראייה שלא בכוונה, גם בשערות יש חילוק זה, דאין מקום להחמיר בשערות יותר מגופה, כיון דכל האיסור הוא משום שנחשבו מקום מכוסה וכו', אבל בשער מה שהוא נחשב מקום מכוסה נעשה מזה ערוה, והוא האיסור. לכן אף שעכ"פ נחשבו כל השערות מקום המכוסה, אין להחשיב ערוה בפחות מטפח, דהא אינה ערוה ממש, ולכן אין לאסור כשרוצה לגלות. ומה שאסור לאחרים להסתכל בה בכוונה, אין להצריכה לכסות בשביל זה, דהא איסור זה יש גם על מקומות הגלויים כפניה וידיה ולא הצריכה לכסות. ואמנם החת"ס (ארי"ח סי' ל"ז) כתב, דכל שום שער בשום מקום בראש ופדחת, בנשואה, אפי' בחדרה ערוה היא, אם לא שיש לה מטפחת בראשה, ובשוק וחצר של רבים גם כובע. ע"ש. אך לא הוכיח דינו מהגמ', אלא מקרא דשערך מבעד לצמתך, שהפסוק משבחה בצניעות שהשערות הם מבעד לצמתה, אבל אין ראייה משם שהשערות לא היו יוצאות משם, דאפשר יצאו משם עד טפח ויותר, אבל משבחה על שמכסה עיקר שערותיה המייפות אותה. וכוונת הרשב"א (ברכות דה) שכנגד השערות שמחוץ לצמתה שאינה מתכסה, אין חוששין להם, מפני שהוא רגיל בהן ולא טריד, אפשר הוא אף ביוצאות טפח, שכן יותר משמע שם ברשב"א דקאי על טפח באשה, דמסיק דוקא ממקום צנוע, אבל פניה ידיה ורגליה וקול דיבורה, ושערה מחוץ לצמתה שאינה מתכסה, אין חוששין להם, משמע שהוא אף בטפח. וע"ש עוד. וסיים: ולדינא, אף שמן הראוי שיחמירו הנשים לכסות לגמרי, כדסובר החת"ס, הואיל ויצא מפומיה דגאון גדול כמותו, והא איכא גם מעלה דצניעות דקמחית שכתב הד"מ, אבל פשוט שאלו הרוצות להקל אין להחשיבן לעוברות על דת יהודית ח"ו, ואין להמנע אפי' לת"ח ויר"ש מלישא אשה כזו, אם היא יר"ש ומדקדקת במצות ובעלת מדות. אבל הוא רק ערך ב' אצבעות בגובה שהפנים הוא ערך אורך ב' טפחים, ויהיה בצירוף פחות מטפח ויותר אסורה. ע"ש.

הרי שהיקל לגלות מעט מהשערות אפי' עד טפח. וכפי הנראה היינו במקום שהיו רגילות בזה רוב הנשים.

וכ"כ עוד בשו"ת אג"מ (בח"א מאהע"ז סי' קיד) לגבי אשה שמכסה את שערות ראשה אבל מניחה מקצת מהן מגולות, דלענין אמירת דבר שבקדושה כנגדן, בזמן הזה שיש טעם גדול שהשער אינו ערוה לענין ק"ש, אף שראוי להחמיר, "וגם מחמת שמקצת שערות יש שמתירין לגמרי", לכן יש להקל כשמגולה לצד פניה ערך שתי אצבעות בגובה שהוא חצי טפח. אבל יותר יש לאסור דהרי רוחב פניה הוא ערך שני טפחים ויהיה זה ביחד כשיעור טפח. ע"כ.

וראיתי שהעירו על הרב אג"מ דהיאך שייך להתיר לגלות משער הראש עד טפח, אטו יהיה מותר לאשה לגלות פחות מטפח ממקומות המכוסים ברשות הרבים, (ועיין להגר"צ גשטטנר דצ"ל בסוף שו"ת להורות נתן ח"ה שהאריך לדחות תשובה זו). אולם יש להשיב ע"ז, דכיון שכן היה המנהג, אין לדמותו לגמרי למקומות המכוסים שכל הנשים השומרות תורה ומצוות מקפידות על כך, משא"כ במעט שער כלפי הפנים.

ולכן מה שטענו שעדיף לצאת בפאה נכרית מאשר לצאת עם מטפחת בגילוי מעט שערות כלפי פנים, להמבואר א"ז נכון.

והן אמת שבס' כנה"ג (אהע"ז סי' כא הגה"ט סק"ז) הביא בשם משא המלך, שמעולם לא ראיתי נשים נשואות המכסות את ראשן ומוציאות שום שער להנאות. ויש מקצת נשים שלוקחות משי שחור ומשימים בפדחתם כדי להתייפות, ואפי' בזה רע עלי מעשה זה, שבני אדם רואים אותן וחושבים שהם שערות שלהן, אלא הנח להן לישראל וכו'. ע"ש.

וגם בשו"ת מים רבים (לרבי דוד מילדולה, נדפס לפני 280 שנה) הביא דברי הכנה"ג הנ"ל. וכן בשו"ת צמח צדק (סי' קלט, וסי' שסג) פליג על ההיתר הנ"ל, וכתב, מ"ש בתשו' מהר"מ אלאשקר איזו קולא בענין שער באשה וכו', שהביא המג"א (סי' ע"ה סק"ד), הנה בשו"ת מים רבים [הנ"ל] כ' שמעולם לא ראה מנהג זה, ואין מוציאין

שום שעירות להתנאות בהן. ולכן בעל תשור' מים רבים צווח ככרוכיא על מנהג שראה במקצת מקומות כעין ההיתר דמהר"מ אלאשקר. דודאי לא מיירי המים רבים בפרועת ראש ממש, דזה דאורייתא היא, כמ"ש בכתובות (עב) אע"כ מיירי בכעין המנהג שהביא מהר"מ אלאשקר. וע"ז כ': אצחק חמס וריב וכו'. ובאמת יש לתמוה על מהר"מ אלאשקר שיסוד דבריו להתיר במקום שנהגו כן, בנה על דקדוק חלוש מלשון הרשב"א, מה שבאמת י"ל שאינה ראייה כלל. ואיך אשתמיטתיה לשעה ההיא תלמוד ערוך בשבת (פ). דס"ל לרש"י בהדיא דשיער באשה ערוה אף שיער היוצא חוץ לצמתה. ע"ש בפרש"י (ד"ה אוגרת בה שעה) שכתב: אוגרת בה שעה היוצא חוץ לקישוריה, כורכתו סביב המחט, ותוחבת המחט בשבכה מתחתיה, שלא יראה שעה. ע"כ.

ועוד כתב שם בד"ה ותהוי כבירית, דתנא מתניתין (שבת סג) בירית טהורה מלטמא, ויוצאין בה, והיא כמין אצעדה שעושה לשוקיה מעל בתי שוקיה, להדקן שלא יפלו על רגלה. ע"כ. נוכשם שההידוק שעושה מעל בתי שוקיה הוא מעיקר דין צניעות, משמע דכך גם לגבי שעה היוצא מחוץ לקישוריה. ולכן מותרת לצאת במחט זו בשבת דודאי לא שלפא המחט ומחויא משום דשיער באשה ערוה. וע"ש ברש"י ד"ה טהורה שכתב, דכיון דלצניעותא היא לא שלפה ומיחויא, והאי מחט נמי דצניעות דשער באשה ערוה, ולא מחויא. ואמאי לא תצא לכתחלה. וגם מהתוס' (ד"ה הואיל), והרא"ש (שם ס"ד) מבואר כן. ועי' בט"ז (פ"י ש"ג סק"ח) דאם אוגרת במחט גופא שערותיה, כפרש"י, שאם תסיר המחט יתגלו מיד קצת שערותיה לחוץ, מודים התוס' ג"כ דאפי' אם המחט עשויה כעין תכשיט לא חיישינן דילמא שלפא ומחויא, מטעם שפירש רש"י וכו'. ועכ"פ משום גילוי שער לא משלפא ומחויא וכו', וכן מבואר ברא"ש, ורמזים ורבינו ירוחם, וראב"ן, וכו'. וע"ש דס"ל שי"ל דבגלוי שער צנועה האשה יותר אף מבגלוי שוקה. והכל סוברים כפרש"י דגם במקצת שעה היוצא חוץ לצמתה אמרינן שער באשה ערוה. וזה ממש כדברי המורה שהביא מהר"ם אלאשקר שאסר המנהג ההוא משום דשיער באשה ערוה. ואין לדחות ולומר דהמשנה והגמ' דשבת מיירי במקום שנהגו כן שלא לגלות שערות כלל. דזהו דוחק גדול, דאם במנהגא תליא לא שייך לומר שיער באשה ערוה. ועוד דא"כ כדפריך הש"ס ותהוי כבירית טהורה ותשתרי. יתרץ דכיון שבמקום שנהגו לגלות אסור לילך במחט זו, גזרינן במקום שלא נהגו אטו מקום שנהגו. א"ו לא שייך בזה מנהג להקל ח"ו דכיון דשער באשה ערוה, כמו שוק באשה ערוה, ולהא"ר חמור משוק, ומנהג כזה הוא אותיות גהינם. ותדע דא"כ מדוע צווח ישעיה הנביא (ס"ג) יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה וכו' הרי נהגו כן. וכך י"ל כאן.

אולם אחה"מ יש להשיב על זה, דמ"ש להביא ראייה מרש"י, יש לדחות דרש"י קאי על מה שנהגו בזמנם, וכיון שעושה כן לצניעות לא חיישינן דילמא שלפא ומחויא, כיון שכוונתה לצניעות. וכ"ז מכח מה שנהגה לצניעות יתירה. אבל מאן יימר לן דהוא איסור מעיקר הדין. ועוד דרש"י מיירי באשה שרוצה לצמצם השער שלא יצא חוץ לקישוריה, ולכן צריכה לאגור שערותיה במחט ארוכה ולתוחבה בשבכה, והשער היוצא חוץ לקישוריה שאוגרתו במחט, אינו שער מועט כמו שער היוצא חוץ לצמתה, ומש"ה יש בו משום שער באשה ערוה. [וגם יתכן שקולעת שערותיה לאו דוקא שאינה משאירה שום שער שיצא מחוץ לכיסוי ראשה, אלא קולעת מה שהרגילות לכסות. ועל זה קאי רש"י. ובדברי רש"י לא נרמז שקולעת כל שערותיה באופן שלא יצא לחוץ אפי' שעה אחת, ואין הכרח שרש"י והתוס' יחלקו על דברי הערוך והרשב"א הנ"ל]. ואמנם בשוקה אסור מעיקר הדין, אך בשעה הוא מכח מה שנהגה ועיקר הדין בגמ' דילמא שלפא ומחויא, דזה לא שייך במה שנהגה משום צניעות. וגם בגמ' לא מוזכר שאפי' שעה אחת, אלא קאי על אותו שער שהוא אסור, שבזה מגלגלת אותו ומכניסתו תחת השבכה, כדי שלא יראה, ועל זה לא חיישינן שמא תגלה, אבל לא קאי על כל השער כולו. ומה שדחה בצ"צ דא"כ אמאי לא תירצו בגמ' וכו', הנה מאן יימר לן דגזרינן גזירה אטו מקום שלא נהגו. ומ"ש רש"י לגבי שוקה, לאו למימרא דכשם שבשוקה אסור מעיקר הדין, כך לגבי שער ראשה, אלא כוונת רש"י, דכמו בתי שוקיים שמכסה מה שאסור, ולא חיישינן דילמא שלפא ומחויא, כך בשער ראשה שמכסה מה שאסור, בזה לא חיישינן דילמא שלפא ומחויא. וממילא אין שום ראייה שכל השער אסור.

ומ"ש לדחות הראיה מהרשב"א, הנה אחר שהרשב"א הישווה מקצת שער לפניה ידיה ורגליה, משמע שמקצת שער ראשה שווה לפניה ידיה ורגליה, ובזה הרי מותר גם ברה"ר, ולא דוקא באשתו. ודו"ק. שוב ראיתי להרב מנוח"א שכתב, דלא קשיא מידי מהסוגיא דשבת (פ) על הרשב"א והמאירי וסיעתייהו, שסוברים ששער היוצא חוץ לצמתה אין בו משום ערוה. וכתב כעין הדברים הנ"ל, וחזיק את יסודות

ההיתר כפי מה שנהוג אצל נשות רבני הספרדים מדורי דורות. וכתב, דעיקר יסודו של הצמח צדק שהרשב"א שהתיר לקרוא ק"ש כנגד שער היוצא חוץ לצמתה, הוא דוקא לבעלה אבל לא לאדם אחר. אולם שם דחה הדברים, דלא משמע כן מהרשב"א, שאחר שכתב שמותר לקרוא ק"ש כנגד פניה ידיה ורגליה וכנגד שער היוצא חוץ לצמתה שאינו מתכסה מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד, סיים: ובאשה אחרת אסור להסתכל בשום מקום ואפי' באצבע קטנה ובשערה. עכ"ל. ומדלא כתב ובאשה אחרת אסור לקרוא ק"ש כנגד שום מקום מגולה ממנה, רק כתב שאסור להסתכל בה בשום מקום, מוכח דדוקא להסתכל בה אסור, אבל לקרוא ק"ש כנגדה ש"ד. ואין להקשות דאם אסור להסתכל בה כ"ש שאסור לקרות ק"ש כנגדה, שבודאי הכוונה כשמסתכל בה, הא לא קשיא שכבר כתב הב"ח (ס"ו עה) שלא אסור להסתכל אפי' באצבע קטנה של א"א, אלא כשמתכוין לראותה ונהנה ממנה, אבל כשאנו מתכוין לראותה וליהנות ממנה, רק שרואה אותה לפי תומו, אינו אסור אא"כ קורא ק"ש, שאז כשטפח מגולה ממנה אסור, משום דמיטריד ואינו מכוין בקריאתו. ע"כ. וא"כ גם בפניה ידיה ורגליה ושער היוצא חוץ לצמתה, אע"פ שאסור להסתכל בהם כשמתכוין להסתכל וליהנות, מ"מ בראיה בעלמא לפי תומו ש"ד. ואף לקרוא ק"ש כנגדן ש"ד, כיון דלא מיטריד בראיה בעלמא, הואיל ואין דרך לכסותן ברה"ר.

וכן מבואר בארחות חיים (הלכות ק"ש אות ל"ו) שכתב וז"ל: וכל גוף האשה ערוה "אפי' היא אשתו" אם רואה טפח ממנו מגולה לא יקרא כנגדה, אבל פניה ידיה ורגליה ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה, אין חוששין להן, אבל אשה אחרת אסור להסתכל בהם. עכ"ל. ומשמע להדיא שאינו מחלק בין אשתו לאשה אחרת לענין ק"ש כנגד טפח המגולה ממנה, וכדעת הרמב"ם (פ"ג מהלכות ק"ש הלכה ט"ו), וא"כ מה שסיים אבל פניה ידיה ורגליה מותר לקרות, מיירי גם אשה אחרת. ודוקא להסתכל באשה אחרת בכוונת הסתכלות אסור בשום מקום. וכן משמע במאירי (ברכות כה. ד"ה צריך).

וא"כ קמה וגם ניצבה הראיה מדברי הרשב"א וסיעתו, שמותר לאשה נשואה לגלות ברשות הרבים שער היוצא חוץ לצמתה, דאל"כ בודאי מיטריד ואסור לקרוא ק"ש כנגדה. וגם על כרחנו לפרש בדעת המאירי והריטב"א, ששער היוצא חוץ לצמתה אינו מתכסה אפי' ברשות הרבים, דאל"כ יהיו דבריהם סותרים למ"ש בעצמם בכתובות. ודו"ק.

וע' בשיטמ"ק (כתובות ע"ב) שהביא את דברי הריב"ש, דלא נצרכה אלא לקלתה, פירוש, ששערה מגולה בלי רדיד כדרך שאר הנשים. אבל קלתה על ראשה בהא לאו דאורייתא, אלא משום דת יהודית. ע"כ. ורש"י (במהד"ק) כתב, קלתה, סל שמנחת את פלכה בו, ומניחתו על ראשה כשהיא פרוצת ראש, אפי' קלתה נמי לא משום צניעות, דא"א שלא יראו שערותיה בין הנסרים וכו'. ע"כ. והוא סל העשוי כמין רשת, והפרוץ שבו מרובה על העומד, ורוב שערותיה נראות. דאף שמה"ת מותר כיון שאין שערותיה מגולות לגמרי, מ"מ מדין דת יהודית אין להקל כשערה מגולה. ומבואר דכל האיסור ברוב שיער מגולה, ולא כאשר רק קצת מהשערות מגולות כלפי פנים.

ובאמת שהכל תלוי במנהג אותה מדינה, ובמקומות שלא נהגו בזה אין להקל, וכמ"ש במשא מלך [לבעל עצמות יוסף על קידושין, חקירה י'] בזה"ל: "מעולם לא ראיתי נשים נשואות שמגלות בפנים שער ראשן, גם אין מוציאים שום שערות להתנאות בהן". וכ"ה בישועות יעקב (הג"ל ס"ו עה) שאם השערות ארוכות ויוצאות חוץ למגבעות, יש להחמיר. ע"ש. ובשו"ת מים רבים (ס"ו ל) כתב, "דמלבד האיסור על פי הפוסקים עושים ג"כ פגם למעלה, כי לפי סודות הקבלה אין לאשה להראות שערה לחוץ. ע"ש. וכן מבואר בעוד אחרונים. ומדברי המהר"מ אלאשקר ז"ל מבואר, שהדבר תלוי במנהג המקומות. ומ"מ אף במקום שנהגו איסור אינו מצד הדין הגמור, אלא מצד מנהג צניעות. ובעירו של הגאון משא מלך לא נהגו לגלות, וכמבואר בספר משא חיים (מערכת נ' אות ק"ז) בשם הרב משא מלך הנ"ל, שהעיד שמנהג עירו שאלוניקי שלא לגלות שער כלל. וא"כ אין ראיה מזה לדין באר"י שאין בזה מנהג, ולכן הנהיגו להקל אין מוחין בידן, כיון שעל פי הדין הוא מותר גמור, וכידוע שבכל מקום שיש ספק במנהג, מורים כפי עיקר הדין. ומכ"ש לספרדיות שנהגו במקומותיהם להקל בזה על פי מהר"ם אלשקר, שאין למחות בידן כלל. וכל הפוסקים שהחמירו בזה אין מהם שום סתירה לדברינו, דרובם ככולם מגאוני אשכנז, ובמקומותיהם נהגו הכל להחמיר בזה, וכמ"ש בשו"ת חת"ס (תאו"ח ס"ו לה). והכל תלוי במנהג.

וכן מדויק מלשון מהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' ט) שכתב, וזאת ישיב אל לבו לזיהור מאד שלא לשנות מנהג אבותיו כחודיה של מחט, לא יחליפנו ולא ימיר אותו, וכמה מנהגים זרים ותמוהים הוקבעו בכל תפוצות ישראל, וקיימים דור ודור, כגון וכו' גילוי שערות לנשואות למהר"ם אלא שקר (סי' לה), וכו'. ע"ש. הרי שתלה הדבר במנהג המדינה.

והכי דייקא לשונו של הרב שד"ח (חלק ד' עמוד 296 מעד' ד' אות ב) דהנה הביא שם מ"ש בספר משא חיים [למון החבי"ף] דמה שהמקילין להורות להקל בגילוי שער כל הראש, תלו עצמם באילן גדול הרב מוהר"ם אלשקר, הנה טח עיניהם מראות מהשכיל לבותם, ותלו בוקי סריקי באיש אלוקים קדוש, דכל השקלא וטריא שלו היא במה שנשאל במקומות שנהגו מימי קדם, דור אחר דור, לגלות הנשים שער היוצא מחוץ לצמתן, אם יש בזה משום שער באשה ערוה, ומה דמות יערוך להתיר גילוי שער כל הראש לילך פרועות ראש, או אפי' רק גילוי קצת משערותיהן, "ובמקום שנהגו" משנים קדמוניות איסור בדבר, מהיכא תיתי להתיר, והרי בתשו' מוהרמ"א מבואר, דאפי' אשה ממקום שנהגו איסור בגילוי שער היוצא חוץ לצמתן, אם תלך למקום שנהגו היתר, ודעתה לחזור למקומה, אסורה לגלות, כחומרי מקום שיצאה משם. ואיך יעלה על הדעת להתיר במקום שנהגו איסור, לשנות המנהג חלילה, וכ"ז בשער היוצא חוץ לצמתן, ק"ו בן בנו של ק"ו גילוי כל הראש ממש, או מקצתו, דפשיטא דאסור. ע"כ.

הרי שתלה הדבר במנהג המקום, ובודאי במקום שכולם נהגו איסור בדבר, אין לפרוץ גדר בכגון דא. ובשד"ח שם העיד שבעיר הזאת נשי הספרדים נזהרות מאד מלגלות שערותיהן, כאשר ראו מאבות אבותיהן מימי קדם. ולכן התריע שם על מה שמקורב התחילו קצת לפרוץ גדר בזה, ובפרט שגם נהגו לגלות כל שער הראש, ולכן כתב שם, והחרדתי עליהם בדרשתי ביום הדין, והודעתי להם אשר דברו רבנן קדישי מוסר השכל ע"ז, הם אמרו כי עון זה [גילוי שער כל הראש] גורם מגפה לעולם, כי מגפה ר"ת מפני גילוי פאת הנשים. מביא רעש בעולם, אותיות שער רעש, ובעלה שיש בידו למחות ביד אשתו ואינו מוחה, נקרא רשע. שער אותיות רשע. ומ"ש בשד"ח במקום שנהגו וכו' בודאי כוונתו על גילוי מקצת השער, ולא על אותן נשים ההולכות בגילוי כל הראש, דהא על זה צעק מרה, ועיקר קפידתו היתה על מנהג חלק מהנשים בזמנו לצאת בגילוי כל הראש, ואינו תלוי במנהג, ומה שתלה במנהג ע"כ לגבי גילוי ב' אצבעות משער האשה.

ושם הביא תקנת חכמי סאלוניקי כנגד הפירצה שנשים התחילו לשנות מלבושם, וגילו כל שער הראש, או מקצתו, ועל זה יצאו כנגד מה ששינו מנהג העיר.

וכן משמע באול"צ ח"ב (עמוד נ) שהכל תלוי במנהג המקום, ושם הביא מ"ש המהר"ם אלשקר, ששיער שלא נהגו לכסותו וכגון השיער שבצדעים ושמחוץ לצמתן, אין בו משום ערוה. ומתבאר שם שכל שיער שאין הדרך לכסותו, אין בו משום שיער באשה ערוה. וראה עוד באול"צ (תשובות ח"א ח"א סי' י"א). ולכן נראה שהשיער הגלוי ליד האוזנים שאינו מתכסה ע"י מטפת ראש כשמעבירים את המטפת מלפני הראש לאחורי האוזנים, אין בו משום שער באשה ערוה, כיון דחשיב שיער שאין הדרך לכסותו. וה"ה לשיער שאחורי הראש שאין דרכו להיות מכוסה כשקושרים את המטפת, אין בו משום שיער באשה. ע"כ.

הרי שתפס בפשיטות שהכל תלוי אם דרך לכסות שער זה או לא. ולפ"ז גם מעט שערות כלפני פנים, שנהגו הספרדים לגלותו, אין בו משום שער באשה ערוה במקומותינו. ואף שבאול"צ שם סיים: ונראה שאף מלפנים הראש היה דרך לגלות, אך אין ידוע כמה, ולכן למעשה יש להזהר אף במעט גלוי שלא לקרות ק"ש כנגדו. ע"כ. ואם כוונתו רק לגבי ק"ש, ניחא, אך אם כוונתו להחמיר בזה, הרי לפי המבואר כל שדרך לגלותו מעט שערות אלה, אין בו משום שער באשה ערוה. [ומ"ש שם שאפי' שער אחת אסור, ראה לעיל תשובת האג"מ בזה].

ובשו"ת תשורת שי (סי' כא, ובמהר"ב סי' לה) הוכיח מהמשנה בכלים (סוף פרק כה) דאין איסור מן הדין רק בפרוע רוב שערות הראש. מדלא בטלה סבכה מתורת בגד אם נקרעה, ומקבלת רוב שערות. ודחה מ"ש במעשה אורג דהתם איירי בבתולות. ומדינא בלא נראה רוב השערות אין איסור, רק במקומות שקיבלו עליהן איסור בזה, ונהגו להחמיר כדעת הזוהר שהביא המג"א (סי' עה סק"ד). ושם כתב דאולי שיעורו בטפח דהא טפח באשה ערוה.

והחכם הנ"ל העיר שדברי הרשב"א הם דוקא בשער היוצא חוץ לצמתה שהוא היוצא בלי כוונה. ב. וגם דברי מהר"ם אלשקר הם על שער הצדעה שאינו שער הראש. עכ"ד.

אך אין זה נכון, דמ"ש שהרשב"א דיבר על שער היוצא בלי כוונה, הנה כן הביא המשנ"ב (ע"ה ס"ק יד) מהחת"ס (אור"ח סי' לה) שמלבד כובע שעל ראשה יש לה צמה, והוא בגד המצמצם השער שלא יצאו לחוץ, ואותו מעט שא"א לצמצם ויוצא מהצמת ע"ז מקיל הרשב"א, ע"כ. ובחת"ס שם חלק על מהר"ם אלשקר, וכתב ג"כ שהנידון על שורה אחת של שער שתלוי לה בין האזן לפדחת. והעלה החת"ס שם, שכל שום שער בשום מקום בראש ופדחת בנושאה אפי' בחדרה ערוה היא, אם לא שיש לה מטפחת בראשה ובשוק וחצר של רבים גם כובע, ואמנם בשורה שער שבין אזן לפדחת ואינה מקולעת וסד בסיד במקום שנהגו אינה ערוה, ובארצותינו המנהג ע"פ הזהרה לאסור, ויש לחוש לרבוזת האלה האמור בזוהר הנ"ל, ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו. ע"כ.

אולם פשט דברי הרשב"א הם על צמה ממש, וכל מה שרגיל בו נחשב כפניה וידיה כיון שהרוב מכוסה. גם בשטמ"ק שם כתב בסתם, שצורה מחוץ לצמתה אין חוששין לו.

והנה דברי מהר"ם אלשקר הובאו בפר"ח (אור"ח תצו מנהגי אר"ה אות טז), וכן בשו"ת מהר"י הלוי (סי' ט), ושם דן באשה שמניחה קצת סופי השערות לאחריה על כתיפה, וכתב שיתכן שאין איסור בגילוי קצת, והיינו אם כך נהגו לגלות אותו קצת מהשער כגון בכלה [ע"ש], דלית ביה חשש הרהור. וכן ראיתי בתשובות מהר"ם אלשקר שאין איסור במה שנהגו לגלות שערן חוץ לצמתן והביא ראיה לדבר. ע"ש, וה"ה בני"ד. וגם כיון שלא נהגו שתלך כך אלא פעם אחת בעת הליכתן מבית אביהן כו', ולא נתכוונה בזה לפריצות אלא כולם נהגו כך בעת יציאתן מבית אביהן כו', בקצת גילוי כזה אין כאן שום איסור, וכמ"ש הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תקעה) לגבי עוברת על דת ביוצאת וראשה פרוע, דהיינו דוקא ברגילה בכך, אבל לא בעשתה כך באקראי פעם אחת, משום דליכא איסורא אלא במתכוונות לפריצות, ולעבור על דת יהודית.

ומזה מוכח דליכא איסור ופריצות בכך. והשתא אתי שפיר הא דקתני שיצאתה בהינומא וראשה פרוע, ולא קתני להדיא או ראשה פרוע, אלא דתרתיה בהדדי נהגי, שההינומא כיסתה קצת שערות ראשה וקצת הנשאר הניחה על כתיפה בעת ההיא כפי המנהג. עכ"ד. משמע שמדבר על גילוי קצת שער, והעיקר מכוסה.

ולענין שיעור השער שמותר מן הדין לגלות מלפנים על הפדחת או הצדעיים, מרן אאמו"ר זיע"א מורה ובא שהוא כשיעור ב' אצבעות לערך, [כ-4 ס"מ] ונכון יותר כשיעור אצבע אחד בלבד. וביאר, דכנראה טעמו של מרן אאמו"ר זיע"א הוא משום דבכה"ג לא הוי רובו של טפח, וטפח הוא כשמונה ס"מ לפי מנהגינו כידוע. וס"ל דאסור מה"ת לגלות טפח בשערה ברה"ר, וכמ"ש בכיו"ב ברכות (כד). וכמ"ש בשו"ת תשורת שי ח"ב (סי' לה) לצדד כן. ע"ש. ואם רובו של טפח יש לאסור עכ"פ מדרבנן, דרובו ככולו, ממילא במיעוטו של טפח יש להתיר.

ובמכתב ממרן אאמו"ר זיע"א (חש"ל) כתב: מה שאומרים שאפי' שצורה אחת משערות הראש יש בו איסור תורה, אינו נכון לדינא, ומנהג הנשים הספרדיות דור אחר דור לגלות אצבע או שתיים משערות הראש כלפי פנים, ומהר"ם אלשקר שהיה גאון עולם בזמן הב"י הרי פסק להתיר בזה. וכן כתבו עוד הרבה פוסקים. וע"ע בשו"ת אג"מ, ובשו"ת תשורת שי.

ובבתי ספר לבנות של הספרדים מן הראוי והנכון שלכתחלה ילמדו שם מורות שאינן חובשות לראשן פאה נכרית, וע"י זה ישרישו בלב הבנות לנהוג בצניעות ולחבוש לראשן כובע או מטפחת כדת. אולם אם יש שם כבר מורות ספרדיות נושאות החובשות פאה נכרית, ומפרנסות את הבעל שהוא אברך שתורתו אומנותו, אין לפטר את אותן מורות, אלא מן הראוי לשכנען לבוא לכל הפחות למסירת השיעור בכיסוי ראש, וכן יתנו הוספה במשכורת וכדו', לאותן מורות הבאות למסירת שיעור בכיסוי ראש. וזו הדרך הנכונה.

ומ"ש עוד בספרו ארחות הבית (עמוד ק) שיש אצל הספרדים היום שמקילות בפה נכרית אף שאמותיהן לא נהגו כן, וטעמם שנהגו כן לא מפני עיקר הדין, אלא מפני שלא היה מצוי במקומם בארצות מוצאם פאות נכריות, אבל לא הכריעו שאסור. ע"כ. הנה תמוה שעל סמך השערה שאינה נכונה כתב להתיר מה

שנהגו איסור אצלנו, ובאמת אילו לא היה מצוי במקומם פאה נכרית, לא היו צריכים הפוסקים הספרדים להעלות על ספר דין זה ולהרחיב בו, ולהזהיר על הדבר, הא בלאו הכי לא היה מצוי אצלם פאה נכרית. וגם כמה מהפוסקים שהיו בירושלים כתבו לאסור הדבר, ונמצא שגם בארצות אלה ובירושלים יכלו להשיג פאה נכרית. ורבני הספרדים אכן הכריעו לאסור את הפאה מעיקר הדין. וכבר הזכרנו לעיל שכן העלו לאסור בזה בספר בית דוד, ומהר"י אלגאזי, ומהר"א פלאגי, ומהר"י אבולעפייא, ורבי יוסף בורלא, והשד"ח. וכך היה מנהגן של הנשים מבני ספרד מאז ומתמיד, כמבואר באחרונים הנ"ל.

ומעתה תימנה על הספר דת והלכה הנ"ל, דאחר שראה לנשות חכמים וסופרים, ההולכות בגילוי ב' אצבעות של השער מלפנים, היה לו לשער בדעתו שעשו כן ע"פ הוראת גדולי הדורות, ואינו מנהג בעלי בתים גרידא, וא"כ לא היה לו לכתוב שמנהג הספרדים בזה הוא שלא כהלכה.

ומ"ש בספר שערי תורת הבית להרב טשזנר (אב"ד אופקים), שאף שהמטפחת צנועה יותר צנוע מלבישת פאה, אכן הפאה מכסה יותר טוב את השערות שלה, גם מה שבצדדים, וגם היא צמודה היטב ואינה נופלת, ולכן אשה שאין יודעת איך לקשור את המטפחת באופן שמכסה היטב את כל שערותיה, ובלי להחליק פה ושם, עדיף ללבוש פאה. שכל ענין כיסוי הראש הוא משום צניעות, שלא יראה מהשערות הטבעיות שלה החוצה. ע"כ. וכן מ"ש **הגאון הרב מרדכי גרוס** בספר והיה מחניך קדוש, שקשה הדבר מאוד לחיזהר שלא יצאו מעט שערות דרך המטפחת, ולכן עדיף שתלך עם פאה נכרית אף בבית, וע"ז לא יצאו שערות. ע"כ. במח"כ אינו נכון.

וחלק מהנשים האשכנזיות נהגו במקומם בארצות מוצאם לחבוש פאה נכרית, והמשיכו כן גם כאן באר"י, ומסתמכים על אותם הפוסקים האשכנזים שהקילו בזה, ונמשכו אחריהן גם חלק מנשות בני ספרד, אך לאמת רוב רבני הספרדים מאז ומתמיד הכריעו לאסור את הפאה מעיקר הדין, ולכן בודאי שעדיף לחבוש כובע או מטפחת ולגלות כ-4 ס"מ מכל צד. ויש שהפכו נושא הלכתי זה לענין השקפתי, כביכול אשה ההולכת בפאה נכרית נחשבת לחרדית ואילו אשה עם מטפחת שייכת למחנה הדתי לאומי. ויש להבהיר שזה אינו נכון כלל ועיקר, כמובן.

והגאון הצדיק ר' בנימין רבינוביץ זצ"ל בהסכמה לספר "דת משה וישראל" כתב: הנה מנהג חבישת פאה נכרית ברה"ר חדרה ונתפשטה בתוך ישראל קדושים לפני כמאה וחמישים שנה, באשמת הצאר הרוסי שגזר על ישראל לשנות לבושם ולצאת בנות ישראל פרוצות ראש בשיתוף פעולה עם המשכילים מחריבי כרם בית ישראל, ולכן במצב של לית ברירה בחרו את הרע במיעוטו, גם לאחר שבטלה הגזירה נשאר המנהג מאחר שהתרגלו לזה וכך נמשך הדבר בדורות שאחריהם, עד שנשתכח המקור המשחת למנהג זה. אשר ע"כ הגיעה השעה שבנות ישראל עם קדוש ישתחררו מגזירות צוררי ועוכרי ישראל, ומצוה וחוב לעודדם ולהסביר להם כל הענין, בפרט לאור מה שנתגלה שיש אחרונים שכותבים שגם גדולי המתירים לא התירו פאה נכרית ברשות הרבים, וכמבואר בפנים הספר ביסודות מוצקים. ולאור כ"ז מצוה וחובה עלינו להסביר להם כל הנ"ל, ויחזרו עטרה ליושנה להתעטר בעטרת הצניעות, ולפום צערא אגרא, ודבר מצוה או לפרוש מדבר איסור שבא לו ע"י צער, שכרו מאה פעמים יותר ממצוה אחרת שבא לו שלא בצער (חפץ חיים כלל א, ת).

ומה נמלצו אמרי יושר של הסבא קדישא הרב אלפנדר זצ"ל, בסוף דברי תשובתו שכתב לאסור את הפאה נכרית וז"ל: "לכן מפני פחד ה' והדר גאונו דיברתי על לב כמה מיראי ה' ותופשי התורה לומר להם דעיקרא דמילתא בפאה נכרית שאין להתיר וכו', חם ליבי בקרבי ומה אענה ומה אומר, על אודות הזמן שהגיע לידי מדה זאת, שהאנשים אשר הם צריכים לסייע על דבר כבוד השי"ת כשלו, ונפלו ואין איש שם על לב, ואפי' מי שתופס ספר יתלה עצמו באיזה סברא דחוויה מהפוסקים להורות היתר לעצמו ולאחרים, ומקלו יגיד לו, גם בוש לא יבושו, ובאמת אסורה הפאה כמו שער שלה".

וב"ה שרבים מישראל שנודע להם הדבר, מיד ביערו את הפאה ועברו למטפחת צנועה, לעשות רצון אבינו שבשמים, ואשריהן ואשרי חלקן בזה ובבא, ובזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים (סוטה יא:), וכן אמרו רז"ל (ילקוט דות סוף אות תר"ו) "ואין הדורות נגאלין אלא בשכר נשים צדקניות שיש בדור". ויזכו לברכת התורה כמ"ש מרן אאמו"ר זיע"א וחקק על ספר לדורות, בשו"ת יבי"א ח"ה (אה"ע ס"ה ה): **שכל** אשה המקבלת עליה לשמור לעשות ככל דברי רבותינו הפוסקים שאסרו הדבר בכל תוקף, ולצאת אך

ורק בכובע או מטפחת המכסה את כל ראשה, תתברך בכל הברכות שבתורה, ובמזוני ויחי ובבני סמיכי, ותזכה לראות זרע קודש בנים גדולים בתורה ויראת ה' טהורה, מורי הוראות בישראל. וחזר ושנה את הדברים שם בלוח המפתחות, שזהו דרך חציפות להתדמות לאומות העולם ולשחקניות המתקשות אף הן בפאות נכריות. ושכל אשה הנמנעת לצאת בפאה נכרית, ולובשת כובע או מטפחת, תזכה לראות זרע קודש בנים גדולים בתורה ויראה, אשר כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'.

וידעתי על כמה מיקרים שזוגות היו בעת צרה, והתפללו להשי"ת בתפלתם את הברכה הנ"ל שכתב מרן אאמו"ר לאלו שנוהרים לכסות את הראש כדין מבלי פאה נכרית, וזכו לישועה.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון

הרב הראשי לישראל

